

Kirjallisuutta

Uusi suomen kielioppi

AARNI PENTTILÄ *Suomen kielioppi*. WSOY, Porvoo 1957. 692 s.

Professori Aarni Penttilän »Suomen kielen äänne- ja oikeinkirjoitusopin» ilmestyminen v. 1948 oli eräänlainen merkkitapaus kielemme deskription historiassa. Sen jälkeen kun E. N. Setälä oli julkaissut lauseoppinsa (1880) ja äänne- ja sanaoppinsa (1898), ei puoleen vuosisataan ollut ilmaantunut teosta, joka olisi pystynyt valtaamaan niiden aseman kielioppimme keskeisenä yleisesityksenä. Ei ihme, että arvostelu otti suopeasti vastaan Penttilän tiiviin ja sisällökkään teoksen, jonka 120 sivua ansiokkaasti täsmensivät ja täydensivät Setälän samaan aihepiiriin liittyvää, kaikkiaan noin 25-sivuista esitystä. Alkulauseessaan tekijä saattoi ilmoittaa myös sen ilahduttavan uutisen, että käsillä oleva kirja oli suunnitellun Suomen kieliopin ensimmäinen osa. Tuolloin ei aavistettu, että koko teoksen valmistumiseen kuluisi vielä liki vuosikymmen ja että siitä lopullisessa asussaan paisuisi melkein seitsemänsataa isokokoista sivua käsittävä järkäle. Kun Penttilän hartaasti odotettu kielioppi syyskuussa 1957 vihdoin ilmestyi, selaili moni lukija varmaan jännittyneenä sen ilmavasti ja kauniisti painettuja sivuja nähdäkseen, mitä tekijällä oli tarjottavana. Seuraavat omakohtaiset havaintoni eivät pyri olemaan teoksen tyhjentävä esittely; koetan ennen kaikkea

antaa käsityksen teoksen rakenne ja ohessa kiinnittää huomiota eräisiin yksityiskohtiin — en niihin vanhastaan tuttuihin seikkoihin tarkattavaksi sopiviin uutuuksia joita Penttilän kielioppi kosollitää.

Neljäksi osastoksi jaettu teos 15-sivuisella äänneopilla, jota s 74-sivuinen oikeinkirjoitusoppi. mä osat eivät kaipaa paljon korjaareja: ne sisältävät miltei semmnaan tämän lehden lukijoille jo »Suomen kielen äänne- ja oikejoitusopin» (ks. Sadeniemen esiVir. 1948 s. 289—290). Aiemmatoksen sanonta on säilytetty yleennallaan, vain siellä täällä on muutamia aiheellisia terminolo korjauksia (esim. *loppuhenkonen* l. *raatio* on saanut rinnalleen *jäänpukkeen*, *äänitorvi* on parannettu *kajetoksi* l. *kajetorveksi*, *lyhennys* l. *teeksi*; eräistä muista terminmuista vielä tuonempana).

Tämän jälkeen seuraava teos kolmas ja laajin osa, peräti 436-sivun sanaoppi, osoittaa melkoista roudonvaihdosta Setälän vastaavaaritykseen verrattuna. Setälän sanajakautui yksinkertaisella ja helpujuisella tavalla neljään lukuun: datus, Sanojen taivutus (I. nom II. verbit, III. partikkelit), Sanjohto (I. nominien johto, II. ver

en yhdistys (I. nominien verbien yhdistys, III. yhdistys). Penttilän sana- ja kaksitoista lukua, joiden aihe on myöskin Setälän lukujen kaltainen: Sanat ja niiden muotojen, Saneet, sananmuotojen, Saneoppi, Taivutusoppi, Sanat ja niiden sananmuotojen luokkia I. sijoittelu, Verbi- ja sananmuodostusoppi, Sananmuoto- ja saneryhmiä, Yksinikkö nominitaivutuksessa, Toluokkia verbien piirissä, ja niiden käyttöä. Ei käyne kielittäminen, ja niiden jäsenitys ensi näkemältä ei ole eivätkä ei tunnu mitenkään »luonnontautuvalta», eräiltä osin selvästi kärsivän symmetrian puolesta. Onko ensivaikutelma oikotietoisuutta ja jäsenityksen taakkaa mielekkyyttä, se selvintä on, jos luvut ja niiden sisällys peräkkäin tarkasteltavaksi. Onkohan tässä luvussa »Sanat ja niiden muotojen ymmärtäminen» esitellään sananmuotojen ja käsitellään lause- ja sanoihin liittyviä (osittain niitä luovia, osittain merkityksellisiä ja toisaalta irrelevantteja) elämänsäitä. Tämä virkistävän epäsovinnainen luku, jossa liikutaan kieliopin alueen rajoilla ja osaksi sen ulkopuolellakin, osoittaa teollista harrastusta yleiskielitieteen pohdintoihin ja puoltaa näitä ajatuksia virittävänä saattajana. Seuraavan, neljän luvun otsikko »Saneet, sananmuoto ja sanat» vetää lukijan huomioita puoleensa — onhan luvussa useita odotettavissa tekijän kantamia termejä *sane*, jonka ns. kieliopista mietinnössään v. 1915 hän käytti (Komiteanmietintö 15 s. 14: »*Saneiksi* nimitetään erilliset kielelliset ilmaukset, jotka esiintyvät puheessa») ja joka

siitä pitäen on silloin tällöin näyttänyt kielitieteellisessä kirjallisuudessamme pääsemättä tosin yhdenkään varsinaisen kieliopin lehdille. Monien lehtemme lukijain muistissa on varmaan se polemiikki, jonka Penttilä Virittäjässä 1929 kävi E. N. Setälän kanssa tämän uuden oppisanan tarpeellisuudesta. Arvosteltuaan kielioppikomitean (ja Setälän) esittämää *saneen* käsitettä Penttilä silloin päätyi toteamaan, että jokapäiväisen ja tieteellisen kielenkäytön *sana* on varsin monimielinen, sillä kun voidaan tarkoittaa »1) eräitä realiteetissa esiintyviä ilmauksia, esim. *eläköön* hic et nunc lausuttuna; 2) luokkaa, jonka elementteinä kaikki edelliset, esim. *eläköön*-esiintymät ovat (esim.: *Kohottakaamme yhdeksänkertainen eläköön-huuto!*); 3) luokkaa, jonka elementteinä ovat kaikki määrätynlaiset edellistä tyyppiä olevat luokat (esim. *elän, elät, elää, eläkää* jne.); 4) luokkaa, jonka elementteinä ovat kaikki 3. tyyppiä olevat luokat (esim. *elää, pöytä, hevonen, ihminen* jne.)». Samassa yhteydessä (Vir. 1929 s. 247) Penttilä jatkaa: »Jos nyt saattaa ollakin pakko myöntää, että yleinen kielenkäyttö sisältää *sanan* kohdalla monimielisyyttä — —, ei tästä välttämättä seuraa, että uusien termien (esim. *sana — sane — vaihe — vaiheen vaihe* nimitysryhmän) sepittäminen olisi tarpeellista. Siinä tapauksessa se tietenkin on tutkimuksen suoranainen velvollisuus, että tällaisesta distinktiosta koituu esim. kieliopin esitykselle välitöntä etua. Siinä kohden meidän kuitenkin täytynee jäädä odottavalle kannalle, koska niitä kieliopillista esitystä koskevia seuraamuksia, jotka on tuotu julki, voitaneen kohtuudella ainakin epäillä.»

Olen siteerannut näitä lähes kolmenkymmenen vuoden takaisia Penttilän lausumia, koska ne näyttä-

vät luovan kiintoisaa taustaa hänen kielioppinsa »Saneet, sananmuodot ja sanat» -luvun ymmärtämiselle. Tässä luvussa Penttilä näet toistaa v. 1929 esittämänsä ajatukset *sanan* moniymmärteisyydestä, tosin niin, että sen neljäs merkitys 'luokka, jonka elementteinä ovat kaikki 3. tyyppiä olevat luokat' jää mainintaa vaille. Tällä kertaa hän kuitenkin päätyy päinvastaiseen tulokseen kuin aikaisemmin: sanojen kerralliset esiintymät (Penttilän vanhassa esimerkkisanassa pysyäkseen: sellaiset kuin *eläköön* hic et nunc) saavat nyt nimen *sane*; saneista on erotettava *sanamuodot* (esim. akt. imper. yks. 3. pers. *eläköön*), jotka ovat aina abstraktioita, ja *sanat* (esim. verbi *elää*), jotka ovat samoin abstraktioita. Koska termi *sane* ei luontevasti sovellu kaikkiin lauseyhteyksiin (voidaan tosin puhua *eläköön-saneesta* mutta ei hevin *elää-verbin* eri »saneista»), tekijä joutuu käyttämään sen rinnalla myös pitempää ilmausta *jonkin sanan sanamuodon esiintymä*; siten mm. *saneet elää, eläköön ja eletteen* ovat kaikki *elää-verbin* sananmuotojen esiintymiä tai lyhyemmin *elää-verbin* esiintymiä. Rinnalla tekijä viljelee vielä eräänlaisia kirjain- ja numeroilmauksia: esim. *sane talvi* = *talvi 1 t* (»lue: talvi yksi tee t. talvi ensimmäistä tyyppiä»), sananmuoto *talvi* (siis yks. nom.) = *talvi 2 t*, sana *talvi* = *talvi 3 t*. Asiasta erikseen huomauttamatta hän kohdittain soveltaa vastaavaa merkintäsymboliikkaa vartaloihin, tunnuksiin ja päätteisiin. Pari esimerkkiä sivulta 127: »— *taloissa 2 t, taloista 2 t, taloihin 2 t* sisältävät vast. taivutusmerkit *issa 2 t:n, ista 2 t:n* ja *ihin 2 t:n*, joissa puolestaan on tunnusaineksena *i 2 t*, joka toistuu saman sanan useissa taivutusmuodoissa, sekä taivutuspäätteinä *ssa 2 t, sta 2 t, hin 2 t*, jotka toistuvat useiden eri sanojen samoissa taivutusmuodoissa»; »kaksi-

vartaloisen sanan *lapsi* sananmuodossa esiintyy vartalot *lapsi 2 t, la laps 2 t, las 2 t*».

Penttilä on siten rohkeasti esittänyt, jonka tarkoituksenmukaisuutta hän itse aikaisemmin on epäillyt, jonka tunnollista noudattamista oman kielioppinsakaan alkuperäisessä (äänne- ja oikeinkirjoitusoppin sanaanopin luvussa »Sanat ja ymmärtäminen») ei näy piirteellisenä: mainituksena osa esiintyneistä termeistä *sane* kerta »sanamuotojen esiintymistä» jaan puhutaan ainakin oikeinkirjoitusopissa muutaman kerran. Sitten on syytä tähdentää, että terminologiansa ei ole idermyöskään 1915-vuoden kieliohjelman ehdottaman kanssa. Se on täysi syy, jonka komitea varasi näyttämään Penttilän esityksessä joutuneen kahden termin (toisaalta *sanann* toisaalta *saneen* eli *sanamuodon*) jaettavaksi. On täysi syy, ettei tekijä olisi ryhtynyt radikaaliseen terminologian muutukseen, ellei hän olisi katsonut, joutuneen perusteiden sitä vaativan oudommalta saattaa tuntua, ettei tekijän on vaikea oivaltaa termistöjen perimmäisiä syitä. Kie rakenteelle niistä tuskin on koitettavain mainittavaa etua; eräitä yksityisiä, jotka läheisesti liittyvät uusien termien käyttöön, haluaisin puolestaan vielä tuonempina. Verraton etu olisi, jos omaksutut termit kielitieteellisten uudissanojen tavoin pystyisivät kertaistamaan ja notkistamaan opin luonnostaan raskaaksi pyrkivä ilmaisu. Tätäkään ehtoa ne kuitenkin näy täyttävän. Pyrkimys läpi teoksen loppuosan joutuneen mukaisesti toteuttamaan uutta terminologiaansa tekijä on tuon tuota joutunut viljelemään sanontoja, väkinäisessä konstruktivisuudessa

erran jälkeen hätkähdyttävät. Satojen esimerkkien joukosta rassa muutama näyte. »— — — — — gmaista, jossa nom:ssaan *nenn-*ten sanojen obliikvisijat (= sijat kuin nom.) oikeastaan nkin toisen sanan sananmuo- s. 155): tämä tuo elävästi mie- rirkakielen tautologisen ilmaus- *kansatieteellisen osaston osaston- Kuopion läänin lääninlääkäri* — ittäisi »toisen sanan muotoja»? oja [konsonanttivartaloisen gen:n muodostuksessa] on *kol- eljäs, viides* jne. jatkuvan sana- kohdalla, jonka jäsenten sanan- jen esiintymät tarkoittavat or- ilukuja» (s. 164); riittäisi kai: a jäsenet ovat ordinaalilukuja». nmuodoista, jotka ovat *ess;jä*, ovat konsonanti-, eräät vokaali- oisia» (s. 174); miksi ei voisi sanoa sti: »Essiivimuodoista eräät ovat »? »Tutuimpia ovat ne [reflekt] sananmuodot, joiden esiinty- avataan Kalevalassa ja Kante- essa» (s. 218); selvemmin: »Tua- dia ovat ne muodot, joita tava- —». »[*ea ~ eä* on] parhaasta ä sanoissa, joiden sananmuoto- siintymät ovat adjektiiveja, tava loppu» (s. 275); voisi kai sa- »parhaasta päästä adjektiiveissa tava loppu». »Nominien sanan- tojen niitä esiintymiä, jotka ovat tiivejä, on suomessa varsin mo- aisissa tehtävissä» (s. 330); yksin- isemmin: »Genetiivi esiintyy iesa — —». »Saneliitoissa, joi- kuuluu *olla* verbin yks. 3. pers:n tymä ynnä jonkin tav. adjektiiviy- tymäisen sanan nom. tai part. I inf:n lyhyemmän (harvoin pi- män) muodon esiintymä, gen. il- see — —» (s. 345): sääntö kävisi naan helpommaksi muistaakin, se muokattaisiin asuun: »Sanaliia- a, joihin kuuluu *olla*-verbin yks.

3. pers. ynnä adjektiivin nom. tai part. sekä I. inf:n lyhyempi (harvoin pitempi) muoto, gen. ilmaisee — —». »*Te* 3t:n sananmuotojen useimmat esiintymät tarkoittavat kahden tai useamman henkilön muodostamaa ryhmää, jota puhutellaan — —» (s. 509); sujuvammin: »*Te* tarkoittaa useimmiten — —». »*Ainoa* (~ *ainoo* runok.), *ainokainen*, *ainoinen* (ylät.), *ainut* (ks. § 176,1) 3t:n esiintymistä *ainoa* 3t:n esiintymät ovat tavallisim- mat» (s. 522): kaikkoaisiko selkeys, jos sanottaisiin: »Sanoista *ainoa*, *ainokai- nen*, *ainoinen*, *ainut* on *ainoa* tavallisin»? »Alistavia konjunktioita sisältyy seu- raavassa lueteltavien sananmuotojen esiintymiin» (s. 561); ytimekkääm- min: »Alistuskonjunktioita ovat seu- raavat». »Eräät arvonimet (*herra*, *rouva*, *toveri*) sanojen sananmuotojen esiintymät voivat liittyä myös yleis- nimeen» (s. 575); ilmaus tuskin kär- sisi, jos sanottaisiin vain: »Eräät ar- vonimet (*herra*, *rouva*, *toveri*) voivat liittyä — —».

Ehkä kaikkein konkreettisimmin paljastavat käyttöön otetut termit oikean karvasa korjauksissa, joita Penttilä on tehnyt sinne tänne oikein- kirjoitusoppiinsa. Vuoden 1948 lai- toksessa (s. 76) oli seuraava naseva ohje, jossa ei tunnu pihtien pitämiä: »*Miljoona*-sanan kirjoittaminen erik- seen on tavanomaista: *kaksi miljoonaa viisisataatuhatta*.» Uudessa kieliopissa (s. 69) sama ohje on venytetty tällai- seen asuun: »*Miljoona* sanan sanan- muotojen esiintymien kirjoittaminen erikseen on tavanomaista.» V. 1948 (s. 70) tekijä lausui: »Sanajonot, joi- den jälkiosana on verbin partisiippi ja alkuosana sen määrite, eivät ole yhdyssanoja.» Uusi versio tästä koh- dasta kuuluu (s. 64): »Sanajonot, joi- den jälkiosana on verbin partisiippi- johdannaisen sananmuodon esiinty- mä ja alkuosana sen määrite, eivät

yleensä ole yhdyssanoja.» Lukijan on tällaisia korjauksia silmäillessään pakko todeta, että mikäli terminmuutokset tosiaan ovat tietäneet aikaisempaan käytäntöön verrattuna olennaista täsmennystä (sitäkin voinee syystä epäillä), niin täsmennyksestä on jouduttu maksamaan suhteettoman kalliit lunnaat.

Luvun lopussa esitetään uudenlaisen sanaopin jaotus: »Sen alalohkoja ovat *saneoppi*, jossa käsitellään saneiden muodostusta (§ 131 —) sekä saneiden ryhmityksiä (§ 330 —), *sanamuotooppi*, joka on *taivutusoppia* tehdessään selvää sananmuotojen muodostuksesta, mutta joka kuvaa myös sananmuotoryhmät ja niiden tehtävät, sekä *sanamuodostusoppi*, jossa on erityisesti puhe johtamisesta ja sanojen yhdistämisestä, mutta sen lisäksi myös muunlaisesta sananmuodostuksesta.» Käsite »saneiden muodostus» on luonnostaan tietenkin sen verran epämääräinen, että lukija odottaa kiinnostuneena, mitä sen piiriin luetaan. Seuraava, »Saneoppi»-niminen kahdeksansivuinen luku osoittaa tekijän lukevan siihen vain liitepartikkelit ja omistusliitteet sekä niiden käytön. Liitepartikkelien osalta ratkaisu merkitsee näppärää pääsyä vanhasta ristiriidasta, jonka on aiheuttanut näiden morfeemien dualistinen luonne: funktioltaan ne ovat tietynlaisten sanojen, nim. partikkelien verroisia, muodoltaan selvästi päätteitä.¹ Sitä vastoin on syytä kysyä, eikö jo omistusliitteiden esiintyminen yksinomaan nominien ja niihin rinnastettavien verbin nominaalimuotojen yhteydessä viittaa siihen, että niiden esittelyn sopivin paikka lopultakin

on vanhan käytännön mukaisesti minitaiivutusta koskevassa taopin osassa. Siten »saneopin» tekijän tarkoittamalla tavalla tonomisena sanaopin osana jatkuvasti tulkinnanvaraiseksi. Luvun positiiviseksi puoleksi on riittävä, että se sisältää luontevain keinoin valaistuna paljon sellaista hyödyllistä tietoa, jota turhaan saattaisi varhemmista kieliopistamme.

Tämän jälkeen seuraava, »Täivutusoppiksi» otsikoitu 20-sivuinen saattaa tuntua oudoksuttavan peaa-alaiselta, siinä kun käsitteiden termiseikkojen (taipuvuus, taipumattomat sanat, paradigmat, tunnuksot, päätteet, vartalo) lisäksi vain vartaloissa esiintyvien nevaliitelu, ts. ilmiöryhmää, Setälä kieliopissaan ei luenut taivutusopin piiriin kuuluvaksi. Setälän vastaava esityshän on loitavissä äänne- eikä sanaopin ydestä. Penttilän kannanotto tässä den lieenee vähintäänkin yhtä loitavissä perusteltavissa kuin Setälän. Emtän voisi kummastella sitä, ette ole käsitellyt perustavanlaatuisesti symystä taivutuksen ja johdon taivutusmuotojen ja taipumattomien sanojen suhteesta yksityiskohta heti »Taivutusoppi»-luvun alkuun. Nämä seikat tulevat nyt tarkastavaksi »Taivutusopin» jälkeen, eissä kolmisivuisessa luvussa »Taivutusopin» sanat ja niiden sanamuoto, joka muuten suhteellisesta lyhyttä huolimatta on koko teoksen kaimpia: tutut asiat verhout siinä eräänlaiseen skolastiseen myyn.

Taivutusmuotojen systemaatt

¹ Tätä jälkimmäistä liitepartikkelien ominaisuutta Penttilä tähdentää välillisesti site: että hän on vaihtanut termin *liitepartikkeli* esityksessään termiin *loppuliite*. Termin vaihtuntuu kuitenkin vieneen ojusta allikkoon: ovathan esim. possessiivisuffiisitkin toki loititteitä yhtä hyvin kuin liitepartikkelit. Nykysuomen sanakirjan mukaan *loppuliite* kiiteen terminä = 'jälkiliite, suffiksi'.

y ei sekään ole saanut sijaansa a »Taivutusoppi», vaan sille on otettu kaksi erillistä lukua, joiden t eivät ole aivan symmetriset: inaatio 1. sijoittelu» (63 s.) ja itaivutus» (42 s.). »Deklinaaavussa kuvataan ensin yksityisestisesti eri sijojen muodostus, sen n käsitellään vielä erikseen inaisia deklinaatioparadigmo- »epäsäännöllistä deklinaatiota» inä pronominiin taivutusta) ja yssanojen deklinointia» (mulukien myös numeraalit). Lu-alkuun pannussa sijojen luettepistää silmään sellainen merkituudistus kuin akkusatiivin pois-. Tekijä tyytyy sen sijasta operoin kautta esityksensä vain nomina- ja genetiivillä; persoonapronon- en ja pronominin *ken* akkusatiiv- irodot ovat kuitenkin saaneet pi- entisen nimensä. Nykykielen de- otion kannalta tällainen menet- on kieltämättä puolustettavissa. in siitä on aiheutunut ainakin moinen haitta, että lauseopissa jän on nyt ollut melkein pakko illä asiallisesti harhauttavia objek- nimityksiä »totaalinen ja partiaali- objekti» (kun akkusatiiviobjekti partitiiviobjekti -nimitysten käyt- notto ei akkusatiivi-termin hyl- misen tähden ole käynyt päinsä) kai johdonmukaisuuden vuoksi os yhtä harhauttavia subjektin ni- yksiä »totaalinen ja partiaalinen jekti» (pro nominatiivi- ja parti- isubjekti). — Eri kaasusten muo- stuksen Penttilä kuvailee tarkasti enimmäkseen myös havainnolli- ti; jos jostakin seikasta haluaisi omauttaa, niin ehkä ennen kaikkea ää, että harvinaisia tai vanhentui- ita rinnakkaismuotoja on paikoin tetty tarpeettoman lavealti: esim. 171 luetellaan seitsemättäkymme- n kolmi- ja nelitavuisen *i*-vartalon

monikon genetiivit tyyppiä *ajurein, ammattein, anoppein, ateriointein, atten- taattorein, banaalein*, s. 183 taas toista- kymmentä sellaista »runokielistä» mon. partitiivimuotoa kuin *korokkehia, osakkahia, potilahia, toipilahlia, yllykke- hiä, avuliahia*; s. 173 mainitaan, että *aistikas, alokas, ankerias* -tyyppisillä nomineilla on konsonanttivartaloisen mon. genetiivin (*aistikasten, alokasten, ankeriasten*) lisäksi »myös» vokaalivar- taloisia muotoja (tyyppiä *aistikkaiden ~ aistikkaitten*), mutta jätetään sano- matta, kummat ovat yleisempiä; s. 182 luetuista esimerkeistä saa sen käsityksen, että yksikön partitiivimuo- dot *koverata, lukijata, räminätä, vasarata* olisivat nykykielessä yhtä mahdollisia kuin jokin *tärkeätä*. Ylivoimaisesti suu- rimman tilan sijamuotojen esittelyssä (peräti 25 sivua) on ahmaissut gene- tiivi. Varsinkin monikon genetiivin hämäävän moninaisuuden kuvauk- sessa tekijän esitystaito on joutunut kovalle koetukselle, mikä näkyy muu- ten välillisesti siinäkin, että tapaust- en ja niiden alatapausten merkeiksi on täytynyt ottaa tavallisten aakkos- ten lisäksi myös kreikkalaiset kirjai- met yksitellen (eräässä kohdassa aina myyhyn ja nyyhyn saakka) ja pareit- tain (kerran epsilon-epsiloneniin saak- ka). Ei voida syyttää niinkään kieli- opin tekijää kuin nykysuomenpuhu- jain oikukasta kielitunnetta siitä, että säännöt paikoin ovat muovautuneet melko mutkikkaiksi. Jonkinlaisena ääritapauksena sopii mainita moni- kon genetiivin muodostusta koskevan lohkon *c*-momentin (tyvet, joiden yks. nom. on kolmi- tai useampitavu- nen) *a*-kohdan (yks. nom. *a*-, *ä*-lop- puinen) alakohta $\beta\beta$, joka kuuluu näin: »Sellaisissa tyvissä, joiden yks. nom:n viimeisen ed. tavun vokaalina on *i* (*isa*- tai *isä*-loppuisia lukuunottamat- ta) tai joiden loppu-*a*:n tai -*ä*:n edel- lä on kaksi konsonanttia, joista kumpi-

kaan ei ole *m* eikä *v*, tai geminaatta, sekä tyvissä, joiden yks. nom. on *la*-loppuinen ja joiden sananmuotojen esiintymien tarkoitteena on jokin paikka, on mon. gen:n vartalossa yksinomaan diftongi tai sen jatkaja *oj*, *öj* (*oj:n* ja *öj:n* edellytyksenä on tav., että jokin sanan tavuista on pitkä).» Sivumennen: edellä sulkeissa olevien sanojen »jokin sanan tavuista» sijasta olisi kai asiallisempaa sanoa »sanan viimeisen edellinen tavu» — eihän *e n s i m m ä i s e n* tavun pituus tehne sanokaamme mon. genetiiviä *kauppalojen* vähääkään sen mahdollisemmaksi kuin olisi lyhyen ensi tavun sisältävä mon. genetiivi *kanalojen*. (Tarkkaan ottaen olisi paikallaan ollut myös sellainen varaus, että viimeisen edellisenkään tavun pituus ei *kka*-vartaloissa riitä tekemään *oj*:llista mon. genetiiviä kovin produktiiviseksi: jokin *silakkojen* on käytännössä melko vieroksuttu muoto, kun taas jokin *ulappojen* tai *navettojen* tajutaan suhteellisen luontevaksi. Ks. Vir. 1957 s. 275—276 julkaistua yleisyys-taulukkoa.)

Verbitaivutusta käsittelevän luvun rakenne on hyvin samantapainen kuin luvun »Deklinaatio I. sijoittelu»: ensin eri taivutusmuotojen tarkka esittely, sitten erilliset kappaleet »Vaillinaisia verbiparadigmoja», »Epäsäännölliset paradigmat» ja »Yhdysperäisten sanojen konjugoiminen.» Tätä lukua koskee mm. sellainen uudistus, että liittotempusten muodostus on jätetty kuvaamatta muun verbitaivutuksen yhteydessä ja siirretty lauseopin puolelle »Tiiviitä temporaalisia ja modaalisia saneliitoja» -nimiseen kappaleeseen. Samaa

menettelyä ei sen sijaan ole jo mukaisesti noudatettu erään tois-
tomuotoryhmän, nim. kielteiste-
binmuotojen, suhteen: eri moc-
kielteisen preesensin muodosti-
nyt kuvattu luvussa »Verbitaiv-
kielteisen perfektin ja pluskva-
fektin muodostus lauseopissa,
taas kielteinen imperfekti ei-
saaneen esittelyä koko kirjass-
Vielä huomattavampi uudistus
että infiniittimuotoina mainitaa-
1. ja 2. infinitiivi; muut infinit-
molemmat partisiipit on lykät-
verbaalisten nominijohdosten²-
koon. Siteerattuaan s. 214 S-
lausumaa, jonka mukaan pa-
pien sekä 3., 4. ja 5. infin-
lukeminen verbiparadigmaan (rusteltavissa sillä, että ne »syn-
ten ominaisuuttensa puolesta
verbinluontoisia (voivat saada-
tin ja adverbiaalinen)», tekijä (o-
man vastahuomautuksensa: eräät muutkin deverbaaliset ne-
johdannaiset ovat samanlaisia, e-
nitulla näkökohdalla kuitenkin ka-
olla ratkaisevaa merkitystä.» J-
siaan pystyttäisiin mainitsemaa-
dattomia esimerkkejä deverbaal-
nominijohdoksista, jotka voiva-
da objektin, niin tekijän kann-
olisi tietysti myönnettävä aiheel-
Itse asiassa kuitenkin lienee nii-
erikoislaatuisten *olla tyttöä s*-
-tyyppisten »objekti»-konstrukt-
lisäksi (joissa »objektin» pääsan-
tietenkään välttämättä tarvits-
deverbaalinen nominijohdos, vi-
karjaa paimenessa) ainoina kys-
tulevina tapauksina saatetaan-
ns. deverbaaliset *maton, mätön* -
tiivit (huom. konstruktiot *mitää*

² Tekijällä itsellään on tässä kohdassa niin kuin muuallakin kieliopissaan termi *jo-
nen*. Käyttäisin mieluummin nasevampaa asua *johdos*, jota ainakin Setälä Yhteissu-
sessa äännehistoriassaan ja Forsman-Koskimies Pakanuudenaikaisessa nimistössään
viljelleet jo 1890-luvulla mutta joka sen jälkeen näkyy suotta jääneen melkein tyyter-
duksiin.

n mies, vettä pitämätön vene). Tästä seikasta tuskin voidaan ilmentää tehdä niin laajakantoisia päätelmiä kuin Penttilä on tehnyt; luonnollisempaa kai olisi korjata kieliopin virheistä siten, että *maton, mätön* -johdokset kerta kaikkiaan luettaisiin *isiippeihin*, joiden veroisia ne näissä suhteissa kieltämättä ovat. Sen sijaan keinokeisella tavalla tekipuoltama menettely purkaa yhteen kuuluvia asioita, se paljastuu väkisin sijojen käyttöä koskevassa esityksessä: genetiivin funktiot temporalirakenteissa *miesten palattua* (s. 343) ja *vieraisten saapuessa* (s. 344) joutuvat nyt esittelemään kahdeksan muodon päässä toisistaan — vain sillä tuulella, että edellisessä tekijän mukaan on kysymys »adnominaaliksi», jälkimmäisessä »adverbaaliksi» genetiivin käytöstä. — Ajatus Penttilä kehittää edelleen s. 290-340, joissa kohdissa hän ottaa käyttöön uuden oppisanan *verbidi*; s. 540 seuraava selvitys: »Kysymyksessä on nominiryhmä, jonka esiintymillä verbisaneiden syntaktisia ominaisuuksia, lähinnä se ominaisuus, että näihin voi kuulua määräite, joka on verrattavissa objektiin. Tässä esityksessä on verbideihin luettu partisiippiin: 1. part:n ja pass:n I ja II partisiippiin: 2. deverb. *ma-*, *mä-*johd:n sananmuotojen esiintymät (ns. III inf:n esiintymät) ja deverb. *minen*-johd:n part:n ja part:n esiintymät.» Minkä vuoksi hallon alaiseksi 5. infinitiivi joutuu, jää tämän perusteella tietymättömäksi. Säännön kanssa ilmeisessä ristiriidassa muuten on, että siellä esityksessään Penttilä katsoo verbidejä esiintyvän sellaisissakin ilmenneissä kuin *puhtaanapito, vapaana* (s. 353), *anteeksiantamus, -pyyntö, lämmiksiisaanti* (s. 360), *suhtautumisella vereihin ~ tovereihin suhtautumisella* (s. 412). Entä miten on suhtaudut-

tava sellaisiin tekijän mainitsemiin verbiditapauksiin kuin *Marjojen säilöminen raakoina tapahtuu* - - - (s. 353), *Voin hinnan korottaminen 60 markalla vaikuttaa indeksiin* (s. 423), *Yleisin teerien talvipyyntitapa on niiden ampuminen kuvilta* (s. 429)? Onko niissä esiintyvillä *minen*-johdoksilla tosiaan katsottava olevan »verbisaneiden syntaktisia ominaisuuksia, lähinnä se ominaisuus, että niihin voi kuulua määräite, joka on verrattavissa objektiin»?

Luvussa »Verbitaivutus» esitetään eräitä muitakin uudenlaisia ajatuksia. S. 223 mainitaan, että konsonanttivartalo tulee verbeissä kysymykseen, paitsi vanhastaan tunnetuissa tapauksissa (aktiivin potentiaali, imperatiivi yks. 2. pers:aa lukuun ottamatta sekä 1. ja 2. infinitiivi, kaikki passiivimuodot), myös aktiivin indikatiivin imperfektissä. Väitettä voisi epäillä tilapäiseksi lipsahdukseksi, ellei se uudestaan sukeltaisi esiin s. 225, jossa sille koetetaan luoda jopa kielihistoriallista oikeutusta: »Verbeissä, joiden ind. pres. yks. 1. pers. on 2- tai 3-tavuinen ja joiden mainitun muodon vartalo päättyy pitkään vok:iin tai *a-*, *ä-*loppuiseen vok.-yhtymään (*ea, eä, ia, iä, oa, ua, yä*), on imperf:ssä (vahvan) vart:n loppuna *si*, joka kielihistoriallisesti katsoen on vart:n loppukons:n ynnä imperf:n *i*:n jatkaja. Imperf:n pohjana on siis (vahva-asteinen) *s*-loppuinen kons.-vart., jonka *s < t*.» Tämä selvitys ei välttämättä voikaan pitää paikkaansa. — Samanlainen väärinkäsitys toistuu s. 231, jossa todetaan: »Hyvin usein kond:n vart:na nykykielessä on kons.-vart. ynnä *tun-* *nus isi*.»

74-sivuinen luku »Sananmuodostusoppi» on tarkoitettu vastaamaan lähinnä Setälän kieliopin lukuja »Sanojen johto» ja »Sanojen yhdistys». Penttilä ei kuitenkaan rajoitu näiden kahden tärkeimmän sananmuodos-

tustavan kuvaamiseen vaan ottaa lyhyesti puheeksi myös »kantasanojen muovailemisen» (*essi* ~ *essu* < *esiliina* yms. tapaukset), kirjainsanat, tynkä- eli ty pistesanat, »sanoissa esiintyvän äännevarioinnin», reduplikaation ja lohkeamat. Kappale »Sanoissa esiintyvä äännevariointi» (s. 256—) on sikäli kiintoisa, että se sisältää periaatteellisen kannanoton kysymykseen, missä määrin deskriptiivisanojen etymologinen analyysi on mahdollista. Sellaisissa deskriptiivisanoissa kuin *kumu*, *kumisee*, *kumina* jne. esiintyvää yhteistä *kum*-ainesta tekijä nimittää »juureksi»; sanoilla *komu*, *komisee*, *komina* jne. on samoin yhteinen juuri, joka on »selvästi sen [*kum*-juuren] sukulainen, yhteisen *k* + *vok.* + *m* juuren muunnelmal. variantti». Rinnastettuaan sellaisia verbejä kuin *kumisee*, *kuhisee*, *kurisee*, *kupisee*, *kutisee* ja *kumisee*, *mumisee*, *humisee*, *sumisee*, *jumisee*, *pumisee* tekijä edelleen toteaa, että samantapaista variaatiota »voi esiintyä jokaisen *kons.* + *vok.* + *kons.*-tyyppisen juuren ainesosan [eikä siis vain sen vokaaliaineksen] kohdalla», niin että »tässä *kons.* + *vok.* + *kons.*-tyyppisen juuren laadun variaoinnissa on ollut ja on edelleen erittäin hereä onomatopoeettisen sanaston lähde». Ei liene mahdotonta, että tällä lailla käyttöön elvytetystä *juuri*-termistä toisinaan olisi jonkinlaista esitysteknistä etua, kunhan varotaan päästämästä »juuren» ja sen »variaation» käsitteitä patenttikeinoksi, jolla minkä tahansa etymologista selvittelyä uhmanneen sanan arvoitus vaivattomasti ratkaistaan. Tässä suhteessa Penttilän esitys ei kaikin paikoin täytä ankarimpia vaatimuksia. S. 256 hän esim. näyttää pitävän ilman muuta selvänä, että nykysuomen adjektiivi *komea* on alkuaan onomatopoeettinen sana, joka suhtautuu *kumeean* samalla lailla kuin

verbi *komista* verbiin *kumista*. Tällainen ajatus (jolle tuntuisivat antav tukea ainakin viron *kome* 'dur. tönend' ja eräät suomen murteetodetut *komean* harvinaiset käyttävät) on tunnetusti esitetty kirja suudessakin, ja mahdollisuutena se kyllä otettava huomioon, mutta taiseksi lienee ennenaikaista pitää: aksiomaattisena totuutena. S. 1 huomautetaan, että *kirja* »nähtäväkin on johdannainen», jonka sukuisia ovat *kir* juuren muu johdannisto (mm. *kirinä*, *kiristä*, *kirskuu* s. 274 taas mainitaan mm. *hätä* ja johdoksina juurista *hät* (»vrt. *hähtää*, *hätki*, *hädistää*) ja *sot* (»vrt. Lö. ROT *sotina* 'mummel, käbbel', *sot vastaan* 'kääbbla emot') — kaikki etymologioita, joita tukemaan ei missä liene esitetty kovinkaan painavia dennäköisyyssytä.

Yhdyssanoja käsittelevä sananm. dostusopin lohko (14 sivua) on vistä ja asiallista tekstiä. Merkittä- lisän tähänastiseen keskusteluun varsinkin nominatiivi- ja genetiiv- kuisia yhdyssubstantiiveja koskeva- tyyppi. Tekijä liikkuu siinä monissa s- teissa samoilla linjoilla kuin M. Sadeniemi Vir. 1942 julkaisemass- artikkelissa »Nominatiivi — ge- netiivi?», mutta hän mainitsee m- erään uuden ja varmaan huomior- voisen näkökohdan: yhdyssubstar- vin genetiivialkuisuus voi monesti- rustua siihen seikkaan, että määr- osan (tai, kuten tekijä sanoo, »al- osan») tarkoite on alkuaan ollut in- viduaalinen, määräolio. »Niinpä *konriita* on joutunut poikkeamaan- vallisesta *raja-*, *kieli-*, *työriita* tyypp- kenties juuri sen vuoksi, että *uskon*- ainakin aluksi käsitetty tarkoitta- kristinuskoamme.» Edelleen gene- yhdyssanoissa *metsäneläin* (vrt. *mukana*), *talonväki* (vrt. *kirkkoväki*), *ky- mies* 'oman kylän mies' (vrt. *kylä*

'kotimiehen vastakohta; se joka on käymältä kylässä l. vierailmassa') voi kuvastaa vaihetta, jolloin määriteosan tarkoitteena oleva metsä, talo, kylä »ei ollut mikä hyvänsä, vaan individuaalinen». Tekijä huomauttaa aiheellisesti, että genetiivin esiintyminen yhdyssanatyypeissä, joissa nominatiivinen määriteosa on tavallisin, on yleensä ymmärrettävissä samasta syystä johtuvaksi.

Johto-opin seikkaperäiselle esitykselle Penttilä on omistanut kokonaista 54 sivua; vertauksen vuoksi muistutettakoon, että Setälän kieliopissa samasta aihepiiristä on selvitetty 12 sivulla. Nomininjohtimia hän luettelee peräti 116, verbinjohtimia 41, onpa partikkelinjohtimiakin (jotka Setälä hiukan epä johdonmukaisesti käsitteli taivutus- eikä johto-opin yhteydessä) kertynyt 18 kappaletta. Tekijälle on varmaan ollut suurta hyötyä Hakulisen Suomen kielen rakenne ja kehitys -teokseen sisältyvästä tarkasta ja selkeästä johto-opin esityksestä: esimerkkiaineksen valtaosa ja monet yksityiskohtaiset jaotukset ovat hänellä aivan samoja kuin Hakulisella, sen sijaan johto-opin yleisjäsennys on Penttilän kieliopissa melkoista yksinkertaisempi. Kun Hakulinen esittelee omina ryhminään ensin yksinkertaiset denominaaliset nomininjohtimet, sitten sekundääriset denominaaliset, yksinkertaiset verbaaliset ja sekundääriset verbaaliset nomininjohtimet, on Penttilä tyytynyt yhteen ainoaan aakkosjärjestyksessä olevaan nomininjohtimien luetteloon, jota seuraa vastaavanlainen katsaus verbinjohtimiin. Näin hän on välttänyt aineiston liiallisen pirstoutumisen vaaran, joka helposti vaanii sellaisiin sinänsä kyllä reaaliin tuntomerkkeihin kuin denominaalisuuteen ja verbaalisuuteen perustuvaa johtimien jaottelua: tosiasiasahan

lukuisilla suomen nominin- ja verbinjohtimilla on sekä denominaalista että verbaalista käyttöä, ja monissa yksityistapauksissa on työlästä ratkaista, nomini- vai verbikantaako lähinnä on pidettävä johdoksen lähtökohtana. Penttilä puuttuu denominaalisuuteen ja verbaalisuuteen vain sikäli, että hän kunkin yksityisen johtimen kohdalla jakaa, mikäli jako yleensä on mahdollista, esimerkistön nomini- ja verbikantaisiin alaryhmiin; niinpä e-nomininjohtimen yhteydessä tulevat puheeksi erikseen denominaaliset *ahne, hurme, laude* jne., erikseen verbaaliset *aie, ele, haaste* jne. Jako on yleensä tehty asiallisesti, mutta sieltä täältä pistää silmään joitakin oudoksuttaviakin määrittäyksiä. Millä perusteella voitaneen katsoa, että esim. *päre* ja *väre* olisivat nimenomaan denominaalisia *e*-johdoksia (s. 275), edelleen että *paskiainen* olisi verbaalinen *iainen*-johdos (s. 276), *pukine* denominaalinen *ne*-johdos (s. 295), *asenne* denominaalinen *nne*-johdos (s. 296), *varrennos* verbaalinen *nnos*-johdos (s. 296), *liipa(i)sin* denominaalinen *sin*-johdos (s. 301) tai *rikon* verbaalinen *o*-johdos (s. 314)? Entä mikä lie nee ollut jakoperusteena, kun *taikuri* mainitaan verbaalisena mutta *sohuri* denominaalisena *ri*-johdoksena (s. 299), *vastike* verbaalisena *ke*-johdoksena (s. 283) mutta *vastine* denominaalisena *ne*-johdoksena (s. 295)?

Eräitä merkille pantavia uutuuksia-kin sisältyy Penttilän johto-opillisen esityksen yksityiskohtiin. Sellaisia on komparatiivin tunnuksen *mpi* ja superlatiivin tunnuksen *in* lukeminen johtimien joukkoon (taivutusopissa Penttilä ei koskettelekaan koko komparaatiota), edelleen eräiden Hakulisen esityksestä puuttuvien johtimien mukaanotto. Uusia ovat huomattakseni nomininjohtimet *iaisuus* ~ *iäisyys*

(*anteliaisuus, yritteliäisyys*), *-minki* (*juominki, syöminki*; Hakulinen käsittelee samaa johdostyyppiä denominaalisen *-nki*-johtimen kohdalla), *neisuus ~ neisyys* (*alistuneisuus, syntyneisyys*; tämän erikoistuneen johdostyyppin Hakulinen mainitsee vain (*u*)*us*, (*y*)*ys* -johtimen yhteydessä), *-nnus ~ -nnys* (*kuudennus, neljännys*), *-ska* (*luuska*; Hakulinenkin muuten esittää tämän alkuperältään hämärän johtimen SKRK I:n täydennetyssä saksannoksessa Handbuch der finnischen Sprache I s. 123), toinen *-ska* (*lehtorska*), *-sti* (*pölvästi, Ervasti*) ja *tto ~ ttö* (*pihatto, pyhättö*; myös Hakulisella Handb. I s. 127) sekä verbinjohtimet *nta ~ ntä* (*suomennan, täydennän*), *tonta ~ töntä* (*kaasutonnan, mitätönnän*; eikö olisi riittänyt tämän toistaiseksi perin harvinaisen johdostyyppin mainitseminen *ta ~ tä* -verbinjohtimen yhteydessä?) ja *ttele* (*sinuttelen*). Siellä täällä Penttilä esittää myös yksityisten johtimien yhteydessä uudenlaista materiaalia. Hyvällä syyllä hän huomauttaa *ele ~ ile* -verbinjohtimen esityksessä siitä, että tällä johtimella on deverbaalisen ohessa selvästi denominaalistakin käyttöä, esim. *aikailen, arkailen, etuilen, hilseilen* (Hakulinen ei SKRK I:ssä mainitse denominaalista *ile*-johdinta; vrt. kuitenkin SKRK II s. 156, missä luetellaan eräitä sen piiriin kuuluvia esimerkkejä). Verbinjohtimen *oi ~ öi* käyttöä kuvatessaan tekijä mainitsee erikseen sen liittymisestä vierasperäiseen kantaan (*dedusoin, dramatisoin* jne.); samaan tapaan olisi kai voinut kiinnittää huomiota myös *a ~ ä : t* -verbinjohtimen yltyleiseen esiintymiseen ruotsalaisperäisen verbikannan yhteydessä (*hoksaan, kittaan, maa-laan, pärjään, sorvaan* jne.). — Paikoin Penttilä tulee luetelleeksi johto-opin esityksessään sellaistaakin sanamateriaalia, jonka johdosluonne ei ole lainkaan itsestään selvä. Nomininjoht-

timista ensimmäisenä (s. 274) hän mainitsee »johtimen» *a ~ ä*, jolla muodostuneita sanoja olisivat mm. *hela, jyrä, kopsa, kuoha, köhä, mökä, mölä, nuha, pula, puuha, rämä, sora, tora*, vieläpä *hätä* ja *sota* (ks. edeltä). Pitää tietysti paikkansa, että useat näistä sanoista ovat etymologisesti rinnastettavissa samanalkuisiin ja merkitykseltäänkin samantapaisiin deskriptiivisanoihin (*hela* : *helistä, hely* jne., *jyrä* : *jyristä, jyry* jne., *kopsa* : ? *kopse, kuoha* : *kuohu, kuohua* jne.), mutta millä oikeudella niitä silti voidaan pitää nimenomaan johdoksina? Historiallisesti katsoen ne osoittavat vain ikivanhan kaksitavuisen *a, ä* -loppuisen kantavartalotyyppin jatkuvaa produktiivisuutta verrattain tuoreessakin sanastonsyntyprosessissa, ja tuskinpa ne muuta tulkintaa kaipaavat liioin nykykielen deskription kannalta. Viitatus tietyn kantavartalotyyppin suhteelliseen produktiivisuuteen olisi kai ollut riittävä selitys myös sanasikermälle *huiska, kitka, leuhka, lätkä, löyhyä, puhka* (= ?), *puuska, röhkä, ryskä, tuhka, uhka, viuhka, ähkä*, jossa Penttilä erottaa erityisen nomininjohtimen *ka~kä* (s. 282), puhumattakaan sellaisista tapauksista kuin *hujja, hurja, räyhä* (s. 281) tai *huima, hurma* (»vrt. *hurme, huru, hurina*»), *huuma, kirma, (käsi)kähmä, rähmä* (llään), *uhma, vihma* (s. 291), jotka nekin tekijän mukaan olisivat *ja ~ jä* resp. *ma ~ mä* -johdoksia.

Luku »Sananmuodostusoppi» päättyy lyhyehkään kappaleeseen »Sananmuodostus etuliitteiden avulla». Tekijä toteaa heti alkuun, että »varsinaisia ja aivan selviä etuliitteitä ei suomessa ole laisinkaan», ja siirtyy sitten esittelemään muutamia yhdyssanatyyppejä, joissa määriteosa on jossain määrin prefiksin luonteinen. Niitä ovat ensinnäkin yhdyssanat, joiden määriteosalla on erityinen yhdyssanamuoto eli casus componens (tyypit

kolmikulmio, kaksisatapäinen; aitovieri, huhtikuu; ihmiskunta; herrasmies; jumalusko, pienviljelijä), toiseksi sentyyppiset sanat kuin *ei-jäsen, epäkansallinen, esihistoria, haja-asutus, pikajuna, varamies*. Tämä itsessään hyödyllinen kappale olisi kai puoltanut paikkaansa paremmin yhdyssanojen esittelyn yhteydessä kuin monikymmensivuisen johto-opillisen katsauksen siitä eristämänä.

»Sananmuodostusopin» jälkeen seuraa luku, jonka nimenä on »Sana-, sananmuoto- ja saneryhmiä». Sen sisällys ei tosin ole otsikon kanssa oikein sopusoinnussa: ensin siinä käsitellään kahdeksan rivin verran sanaluokkia (mihin siis viittaa otsikon maininta »sanaryhmiä»), sitten 118 sivun verran »sananmuotoluokkia nominien piirissä» (vrt. otsikon mainintaan »sanamuotoryhmiä»), mutta luvattua saneryhmien esittelyä ei ole ollenkaan. Sanaluokkia Penttilä erottaa kolme: »1) taipumattomat sanat eli *partikkelit* (esim. *ohitse 3t, koko 3t*), 2) deklinoitavat (sijoiteltavat) sanat eli *nominit* (esim. *aamu 3t, koto 3t, ylhäällä 3t*), 3) konjugoitavat (käyteltävät) sanat eli *verbit* (esim. *astun 3t, tunnen 3t*)». Toisin kuin kielioppien sanaluokkajako tavallisesti, tämä jako pyrkii nojautumaan puhtaasti formaalisiin (eikä siis esim. semanttisiin tai syntaktisiin) kriteereihin; kuten jo tekijän nominina mainitsemasta esimerkistä *ylhäällä* ilmenee, hän käsittää »taipuvuuden» ja »taipumattomuuden» kirjaimellisesti ja lukee pitkin esitystään nomineiksi resp. »nominien sananmuotojen esiintymiksi» kaikki sellaiset tavallisesti partikkelikivettyiksi katsotut sanat, joissa suinkin voidaan erottaa nominivartalo ja siihen liittyvät taiputuspäät, esim. *kotona, kotoa,*

kauaksi, läsnä, luona, hyvin. Puhtaasti teoreettiselta kannalta tällainen pyrkimys yksiperusteiseen sanaluokkajakoon on huomionarvoinen, jos kohta näyttää siltä, että jaotus vielä tekijän ehdottamassakin muodossa salaisesti edellyttää sekä formaalisen että syntaktisen kriteerin mukanaoloa: eihän sellaisten partikkelityyppien kuin esim. prolatiivien tai *sti*-johdosten toteaminen »taipumattomiksi» sanoiksi sijamuotojen vastakohtana käy päinsä, ellei pidetä silmällä juuri syntaktisia näkökohtia. Tietenkin tekijän esittämän sanaluokkajaon — niin kuin yleensä kaikkien kieliopin käsittejakojen — arvon ratkaisee viime kädessä sen käytännöllisyys eikä teoreettinen virheettömyys. Jos tätä puolta tarkataan, uuden jaon havaitaan olevan kätevä ainakin yhdessä suhteessa: kuvatessaan »nominien käytäntöä lauseessa» (kuten Setälän sanonta kuului) ei kieliopintekijän enää tarvitse kokea tunnonvaivoja, kun hän totuttuun tapaan luettelee sanokaamme essiivin kohdalla *kaukana, takana, kotona* -tyyppisiä tai inessiivin kohdalla *eksyksissä, väyksissä* -tyyppisiä, tähän saakka partikkeleiksi luettuja ilmauksia. Toisaalta ei voida sanoa eduksi eräiden orgaanisten yhteyksien väkivaltaista katkeamista, joka Penttilän ehdottamasta jaosta on väistämättömänä seurauksena: jokin *hyvin* olisi hänen mukaansa *nomini* (tai »nominin sananmuodon esiintymä»), aivan samanveroinen *hyvästi* taas partikkeli, komparatiivi *paremmin* puolestaan *nomini*, superlatiivi *parhaiten* partikkeli³ mutta *parhaimmin* *nomini*; *edempänä* ja *edempää* olisivat *nomineja*, samoin *edemmäksi*, mutta *edemmäs* ja *edemmä* partikkeleja. Eräät tähän asti

³ S. 360 (§ 260: 3) tekijä epäjohdonmukaisesti kyllä näyttää katsovan, että *parhaiten* olisikin *nomini* (nim. »superlatiivijohd:n esiintymä»), jonka määrite olisi sitä mukaa adnominaalinen).

sanaluokiksi nimitetyt partikkelikategoriat (adverbit, post- ja prepositiot) hajoaisivat nyt radikaalisesti *k a h d e n* ylemmänasteisen sanaluokan, nominien ja partikkelien, osalle. (Penttilä tosin ei käytä mainituista partikkelikategorioista sanaluokkanimeä, kuten tuonnempana tulee puheeksi.)

Mainitsemani alaosasto »Sananmuotoluokat nominien piirissä» esittelee hiukan oudosta nimestään huolimatta eri sijamuotojen käyttöä ja sisältää siis samaa tietoutta, minkä Setälä on sijoittanut lauseoppinsa (ei sanaopin) lukuun »Nominien käytäntö lauseessa». Penttilän esitys on kuitenkin huomattavasti laajempi ja yksityiskohtaisempi kuin Setälän. Arvokkaaksi sen tekee varsinkin vaivoja kaihtamatta kerätty runsas esimerkkiaineisto, joka on saanut lisää elävyyttä siitä, että tekijä on sirotellut omien konstruoimiensa esimerkkien lomaan myös hyvin valittuja kirjallisuussitaatteja. Eri sijojen kohdalla on pyritty kuvaamaan erikseen adnominaaliset ja adverbaaliset käyttötavat; rajaviiva on yleensä pysynyt selvänä, mutta ei aina. Huomiotani on kiinnittänyt mm. se, että tekijä toistuvasti lukee adnominaalisen käytön piiriin sellaisia ellipsisitapauksia kuin *Tuhansia kuolleita maanjäristyksessä* (»otsikkotyylin» kuuluva esimerkki inessiivin käytöstä s. 389), *Naisen myssy Kempen haudasta* (»museo-oppaasta» saatu elatiiviesimerkki s. 400), *Norjalaisia mäkihyppääjiä Lahteen* (esimerkki illatiivista s. 412), *Maanvyörymä Koskella* (»otsikkona», esimerkki adessiivista s. 423), *Uusi romaani Mika Waltarilta* (esimerkki ablatiivista s. 429), *Kunnia sille, jolle kunnia kuuluu* (esimerkki allatiivista s. 434), *Rahatta ja passitta ulkomaille* (»otsikkona», esimerkki abessiivista s. 436). Ei kai predikaatiiverbin satunnainen puuttuminen oi-

keuta pitämään paikallissijojen ja abessiivin käyttöä adnominaalisena näissä esimerkeissä sen enempää kuin seuraavissa, jotka tekijäkin on lukenut adverbaalisiin tapauksiin: *Ruokarauha herroissakin!* (s. 381), *Itku pitkästä ilosta, pieru kauan nauramasta* (s. 393), *Isä putkeen, äiti marjaan, Jaakko jälteen, muu joukko muurameen* (s. 406), *Pitkä kieli kuin kirnun nuolijalla* (s. 419), *Moni kauris katsannolta, äsken tuly työn teolta* (s. 427). — Outoa on myös, että adnominaalisen käytön yhteydessä on säännöllisesti esitelty eri sijamuotojen näköiset post- ja prepositiot, vieläpä sellaisiakin postpositiomaisia tapauksia kuin *kulkea mestarin a s k e l i s s a* (s. 389), *Noin kolmenkin a i k a a n mentiin riuhelle* (s. 413), *Kaikki ovat tervehdulleitä ikään katsomatta* (s. 436). Lieneekö tekijän tarkoituksena siis jäsentää substantiivin ja postposition sanaliitot sellaisella kumouksellisella tavalla, että substantiivi olisi niissä pääsana ja postpositio sen määrite?

Aina ei pelkkä jako adnominaaliin ja adverbaalisiin tapauksiin ole riittänyt luokiteltaessa sijojen moniaista käyttöä. Essiivin kohdalla Penttilä mainitsee lisäksi »adverbaalis-adnominaalisia» käyttötapauksia, joita hän erottaa kolme alaryhmää: ensimmäisen, joka vastaa *olla*-verbin yhteydessä esiintyvää predikaatiiviadverbiaalia (*Veljeni oli Heinolassa opettajana*), toisen, joka vastaa muiden verbien yhteydessä esiintyvää predikaatiiviadverbiaalia (*Veljeni toimii Turussa asianajajana*), ja kolmannen, joka vastaa appositiota (*Hän kuoli vanhana*). Hän myös luonnehtii eri tapausryhmien eroa varsin osuvin sanoin, jotka sopinevat tässä siteerattavaksi. Predikaatiiviadverbiaalitapauksissa, sanoo tekijä s. 351, »ess. kuuluu läheisesti verbiesiintymään ja ikäänkuin lisää sen ilmaisemaan toimintaan uuden tuntomerkin. Esim. toivotuksessa *Elä*

onnellisena! ei ole kysymys elämisestä, joka tapahtuisi silloin, kun asianomainen on onnellinen, vaan siinä on kysymys onnellisesta elämästä, jota toivotetaan. *Vanhus kävelee suorana* esimerkissä vastaavasti ei ole puhe kävelemisestä yleensä, vaan suora-asentoisesta kävelemisestä. — — Ess:n paikalle sopii näissä tapauksissa silloppuinen johd., mikäli sellainen on olemassa. *Elä onnellisena!* on jokseenkin samaa kuin *Elä onnellisesti!*, *Muistellemme sinua kiitollisina* — *M. s. kiitollisesti.*» Sitä vastoin appositiotapaukset »eivät aina ikäänkuin rajoita verbi-esiintymien merkityksen alaa, vaan ilmaisevat ainoastaan o l o s u h t e i t a jonkin tekemisen tapahtuessa tai asianomaisen tekemisen s y n t a i e h d o n. Tällaisissa tapauksissa ess:n sijasta yl. voi käyttää sivulausetta.» Tämän luonnehdinnan kanssa omittuisessa ristiriidassa on se esimerkistö, jolla tekijä havainnollistaa essiivin käyttöä appositiona. Joukossa on tosin mitä selvimpiä appositiotapauksiakin, esim. *Hän kuoli vanhana* (»= H. k., kun hän oli vanha»), *Munat kelpaavat raakoinakin* (»= M. k. myös silloin, kun ovat raakoja»), *Menee sitä maailman läpi hampaattomanakin* (= M. s. m. l., vaikka olisi hampaatonkin), mutta toisaalta useat esimerkit vastaavat juuri sitä kuvausta, jonka tekijä on esittänyt predikatiiviadverbiaalista. Sellaisia ovat ainakin seuraavat, joihin apposition tunnukseksi mainittu sivulausekriteeri vaivoitiin soveltu: *Isä lähti iloisena matkalle* (tämähän ei ole = 'I. l. m., kun hän oli iloinen' vaan suunnilleen = 'I. l. iloisesti m.'), *Maanviljelyskoulun talousrakennus paloi irtaimistoineen alivakuutettuna* (tulkinta 'M. t. p. i., kun se oli alivakuutettu' ei tunnu luontevalta, tuskinpa liioin voidaan ajatella lähinnä tuhopolttoon viittaavaa tulkintaa 'M. t. p. i., koska se oli alivakuutettu'; ymmärtääkseni

tässä »ess. kuuluu läheisesti verbi-esiintymään ja ikäänkuin lisää sen ilmaisemaan toimintaan uuden tunto-merkin»), *Saisinko sata markkaa markan rahoina* (ei ole = 'S. s. m., kun ne ovat markan rahoja' tjs. vaan 'S. s. m. markan rahojen muodossa'), *Mitä teoksia olet käyttänyt lähteenä ~ lähteenä?* (vrt. Setälän lauseopissa § 54 II mainittuun esimerkkiin *Mitä olet käyttänyt lähteenä?*, jonka essiivin Setälä syystä katsoo predikatiiviadverbiaaliksi). Tekijä lienee itsekin huomannut, ettei hänen lauseesta *Istuuduin pöytään aika nälkäisenä* laatimansa tulkinta 'I. p., kun olin a. n.' ole oikein luonteva, koskapa hän on aivan kuin varmuuden vuoksi lisännyt perään vaihtoehdoisen tulkinnan 'Kun istuuduin p., olin aika n.'. N ä i n päin tapahtuva sivulauseeksi purkaminen vie essiivin appositionluonnetta tutkittaessa kuitenkin hyllyvälle pohjalle. Samanlaista tulkintaa voitaisiin näet soveltaa moniin sellaisiin esimerkkeihin, jotka Penttilä mainitsee predikatiiviadverbiaalitapauksina; esim. virke *Kielot kukkivat nyt yhtä uhkeina kuin ennenkin*, jonka essiivi *uhkeina* hänen mukaansa on tyyppiä »adverbaalisadnominaalinen essiivi 2» eli siis predikatiiviadverbiaali, on ajatuksen kärsimättä muunnettavissa asuun *Kun kielot nyt kukkivat, ne ovat yhtä uhkeita kuin ennenkin.* — Myönnettäköön kernaasti, että predikatiiviadverbiaalin ja apposition välimaastossa saattaa joskus tulla vastaan kiusallisen kaksihahmotteisia rajatapauksia. Sellaisina pitäisin seuraavia kahta Penttilän mainitsemaa appositioesimerkkiä: *Mainittakoon tämä tapaus lähinnä ajankuvana* (essiivin katsominen appositioiksi edellyttää tulkintaa 'M. t. t. l., koska se on [eräänlainen] ajankuva'; kyseeseen tulisi kai myös tulkinta 'M. t. t. l. »ajankuvamaisesti», ajankuvan tavoin'), *Tapasin pesän tyhjänä* (joko

'T. p., kun se oli tyhjä' tai ehkä mieluummin 'T. p. tyhjiään, »tyhjässä tilassa»). Tällaiset rajatapaukset, joiden kaltaisia tietysti voi löytää mitä erilaisimpien kieliopin kategorioiden äärialueilta, tuskin kuitenkaan riittävät tekemään tyhjäksi sitä jo alkeisopetuksessa muistutettua tosiasiaa, että predikaatiivadverbiaali ja appositio ovat kaksi toisistaan periaatteellisesti erossa pidettävää lausejäsentä.

Seuraavissa luvuissa »Yksikkö ja monikko nominativituksessa» (15 s.) ja »Sananmuotoluokkia verbien piirissä» (38 s.) käsitellään edelleen asioita, jotka Setälä sisällytti lauseoppiinsa: edellinen vastaa Setälän »Nominien käytäntö lauseessa» -luvun osastoa »Luvuista», jälkimmäinen lähinnä Setälän lukua »Verbien käytäntö lauseessa». Molemmissa luvuissa on paljon arvokasta täydennystä Setälän esitykseen. Tekijä on voinut niissä hyödykseen käyttää monia viimeaikaisen kirjallisuuden tarjoamia lisä; niinpä tempusten käytön kuvaus on rakennettu Osmo Ikolan (Tempusten ja modusten käyttö ensimmäisessä suomalaisessa raamatussa I—II) luomalle pohjalle ja infinitiivien käytön yhteydessä mainitaan Hakulisen (SKRK II) tapaan mm. sellaiset lauseenvastikkeet kuin modaali- ja kvantumrakenne. Penttilä erottaa muuten kokonaista neljä lauseenvastiketyyppiä, joissa predikaattiosana on 1. infinitiivin pitempi muoto: finaali- ja kvantumrakenteen lisäksi hän mainitsee vielä intensiteettirakenteen (tyyppi *Nauroin ihan haljetakseni*) ja fatumrakenteen (tyyppi *Kyllä se tauti siitä menee, jos on mennäkseen*). Huomattavin terminologinen uudistus verbinmuotojen käyttöä koskevassa luvussa lienee se, että tekijä on vaihtanut kielioppikomitean ajoista vakiintuneen termin *yksipersonainen* (verbi-ilmaus) takaisin vanhemmaksi

persoonattomaksi eli *impersonaaliseksi*. Hänkin tosin toisessa yhteydessä (s. 249) puhuu »yksipersonaisista verbeistä», mutta uudenlaisessa mielessä: niitä ovat verbit, »joista tosiasiallisessa käytännössä ei tavata muiden finiittimuotojen kuin 3. pers:n muotojen esiintymiä», esim. *avastuttaa, etoa, huimata*.

Sanaopin viimeisenä on 43-sivuinen luku »Saneluokkia»; se on nähtävästi tarkoitettu siksi »saneryhmien» esittelyksi, jota lukija otsikon perusteella jäi kaipaamaan jo luvusta »Sana-, sananmuoto- ja saneryhmiä». Penttilä aloittaa esittelemällä kieliopin totunnaiset sanaluokat: substantiivit, adjektiivit, lukusanat ja pronominit (yhteisnimeiltään nominit); verbit; adverbit, post- ja prepositiot, konjunktiot ja interjektiot (yhteisnimeiltään partikkelit), mutta toteaa kohta perään, että näistä »ovat moitteettomia sanaluokkia ainoastaan nominit, verbit ja partikkelit». Sen sijaan esim. substantiivit ja adjektiivit eivät olisi yhtä moitteettomia sanaluokkia, koska monia tavallisesti adjektiiveiksi katsottuja sanoja voidaan käyttää myös substantiiveina (esim. Ostin *kuparisen* kahvipannun — Palloveikot saivat sentään rikki *kuparisen*) ja eräitä tavallisesti substantiiveiksi katsottuja sanoja taas adjektiiveina (Täydellinen *hulttio* — *Hulttiolle* pojalle), vieläpä pronominia joskus interjektiona (*Se* oli ikävää — *Musti, se!*) ja adjektiivia (kuten *hyvä*) sekä adverbina että substantiivina (*hyvin* hyvä — yhteinen *hyvä*). »Tällainen, yleinen asiain-tila jo viittaa siihen, että ns. substantiivit, adjektiivit, numeraalit, pronominit, interjektiot, konjunktiot, adverbit, post- ja prepositiot eivät ole sanaluokkia. Jotta esim. *s a n a a hyvä* voitaisiin pitää adjektiivina, ei saisi olla ainoatakaan sen sananmuodon esiintymää, joka ei olisi adjek-

tiivä», päättelee tekijä edelleen ja näkee ainoana pääsynä umpikujasta sen, että mainittuja sanaluokkia tästä lähtien ruvetaankin nimittämään »saneluokiksi». Lukija, joka ei ole tottunut vaatimaan kieliopin kategorioilta ehdotonta taipumista muodollisen logiikan ahtaisiin karsinoinhin, seuraa esitystä hämmennyksen vallassa: onko tekijän kuvaama, vanhastaan hyvin tunnettu asiointi tosiaan sen veroinen epäkohta, että sen takia kannattaa ryhtyä muuttamaan ajat sitten vakiintunutta terminologiaa, joka näennäisestä epäloogisuudestaan huolimatta ei käytännössä liene koskaan johtanut ketään harhaan? Penttilän terminologisen systeemin kannalta on muuten kiintoisaa havaita, kuinka siinä oppisanat pönkittävät toisiaan. »Saneluokkia» ei tietysti voi olla, ellei ole »saneita», mutta toisaalta mieleen pyrkii epäily, tokko tekijä olisi koko »sane»-termiäkään tullut elvyttäneeksi eloon, ellei hän olisi tuntenut juuri tarvitsevansa uutta nimitystä logiikan kannalta epätydyttäväksi havaitsemansa »saneluokan» tilalle. Olisikohan teoksen päätavoitteelle, nykysuomen kieliopillisen rakenteen mahdollisimman käytännölliselle kuvaamiselle, lopultaakaan koitunut vahinkoa, jos esityksessä olisi koetettu tulla toimeen ilman sekä »saneita» että »saneluokkia»?

Penttilä esittelee muunkinlaisia »sanyryhmiä» kuin tutut sanaluokat. Hän ottaa erikseen puheeksi »signaalisaneeet» eli saneet, joilla ei ole merkitystä ja joita »saneluokkana» nimitetään interjektioiksi eli huudahdusaneiksi, edelleen »imitatiivit» (esim. *hau, kot kot, ammuu, lumpsis*), jotka ovat »interjektioiden kaltaisia merkityksaineksen puuttumisen tai mitättömyyden puolesta», ja (eloisat) puhuttelut, joihin niihinkin sisältyy »varsin vahva oireaines». Signaalisanneiden vasta-

kohtana ovat saneet, joilla on merkitys ja jotka puolestaan jakautuvat »ekspressiivisiin saneisiin» ja »pronominaalisiin saneisiin». Jako on tavallaan peräisin jo Noreenilta ja häneen nojautuneelta 1915-vuoden kielioppikomitealta — tosin komitea puhui tässä kohden vain sanoista eikä »saneista». Ekspressiivistenkin saneiden joukossa lähentelevät pronominaalisia saneita mm. monet elliptiset ja muut brakylogiset ilmaukset, samoin sellaiset relaatio- eli suhdeseaneet kuin *veli, vieri, tappio, täysi, oikea*, mutta varsinaisiksi pronominaaliksi saneiksi jäävät kuitenkin vain itse pronominit. Penttilän »pronominit» eivät tosin ole kauttaaltaan samoja kuin totunnaisesti pronomineiksi katsotut sanat: hän lukee joukkoon myös sellaiset pronominivartaloiset partikkelit kuin *jonne, minne, muuanne, kaikkialla, toisaalla, yhtäällä, siellä, joskus, jolloinkin, koskaan* jne. Edellä oli jo puhetta siitä, että adverbit sekä post- ja prepositiot Penttilän esityksen mukaan jakautuisivat kahden sanaluokan — nominien ja partikkelien — osalle; nyt on siis lisättävä, että pronominitkin kokevat saman kohtalon. Ekspressiivisten saneiden joukossa Penttilä taas erottaa merkityksen perusteella sellaisia alaryhmiä kuin yleisnimet l. appellatiivit, aineennimet, lajinnimet, erisnimet l. proprit, abstraktit, adjektiivit, lukusaneet, siutuatiivit (esim. *alhaalla, kaukana, kotoa, heti, päivittäin, auki*), tekijäsaneet, arviointisaneeet (*enintään, suunnilleen* yms.), intensiteettisaneeet (*hieman, erittäin, kauhean* yms.), partitiiviset ja impartitiiviset saneet, autosemanttiset ja synsemanttiset saneet, spesiekseltään definiittiset ja indefiniittiset, vieläpä puolidefiniittisetkin saneet. Omissa kappaleissaan seuraa sitten »eräitä merkitysopillisia saneryhmiä verbien piirissä» (teonlaadun mukai-

sia ryhmiä: essentiaaliset, faktitiiviset, inkoatiiviset jne. verbisaneet; aspektin mukaisia ryhmiä: irresultatiiviset ja resultatiiviset verbisaneet), »merkitysopillisia saneryhmiä partikkeliin piirissä» (materiaaliset saneet: *alas, aina, helposti* jne., intensiteettisaneet: *aika, melko, peräti* jne., modaaliset saneet: *edes, ehkä, jopa* jne.; todettakoon, että intensiteettisaneet tulevat tässä puheeksi lyhyellä matkalla jo toisen kerran), »syntaktisiin ominaisuuksiin perustuvia saneryhmiä nominien ja partikkeliin piirissä» (substantiivit, pronominit, adjektiivit, adverbit, post- ja prepositiot, konjunktiot; adverbiin esityksessä mainitaan alaryhminä materiaaliset adverbit, intensiteettiadverbit ja modaaliset adverbit, niin että materiaaliset ja modaaliset saneet saavat nyt toisen esittelynsä, intensiteettisaneet peräti kolmannen) ynnä »syntaktisia ryhmiä verbisaneiden piirissä» (transitiiviset ja intransitiiviset »verbit ja verbisaneet» sekä verbidit, jotka tosin »eivät ole verbejä, mutta otetaan puheeksi tässä yhteydessä, koska ne enimmäkseen on katsottu verbeihin kuuluvien sanojen esiintymiksi»). Esitys, jossa tutut sanaluokat ja niiden erilaiset alaryhmät marskitetaan näyttämölle peräkkäin milloin minkinlaisessa valaistuksessa, tekee kokonaisuutena hiukan jäsentymättömän vaikutuksen. Tekijän mainitsemien lukuisien ryhmien joukossa ei muuten näytä olevan yhtään sellaista, jonka kuvaus ei olisi helppo toteuttaa myös turvautumatta kertaakaan sellaisiin ilmauksiin kuin »sane», »sananmuodon esiintymä» tai »sane-ryhmä».

Sanaopin jälkeen seuraa teoksen neljäs ja viimeinen osa, 127-sivuinen lauseoppi. Jo pikainen silmäys osoittaa, että se ainakin rakenteeltaan poikkeaa huomattavasti Setälän vastaavasta esityksestä. Kuten edellä on

ollut puheena, Penttilä on liittänyt sanaoppiinsa suuren määrän sellaista tietoa, mikä Setälän oppikirjan ja tutkimuksessakin vakiintuneen käytännön mukaan kuuluu lähinnä lauseopin alaan; siten hänen lauseopistaan ei löydy lainkaan vastinetta Setälän lauseopin toiselle, kolmannelle ja neljännelle luvulle (Nominien käytäntö lauseessa, Verbiin käytäntö lauseessa, Partikkeliin käytäntö lauseessa; viimeksi mainitun luvun konjunktiota koskevan osan on Penttiläkin sentään jättänyt lohkaisematta lauseopistaan). Jäljelle jääviä Setälän lukuja (I: Lauseesta ja sen jäsenistä, V: Sanojen ja lauseiden järjestyksestä) vastassa on Penttilän lauseopissa seitsemän lukua: otsikkoa vaille jäänyt alkuluku sekä luvut Neksuksista eli jaksoista, Lausejonot ja yhdylauseet, Referaatti eli seloste, Sanejärjestyksestä, Kiellon ilmaiseminen ja Ellipsisistä.

Otsikottomassa alkuluvussa (79 s.) selvitetään ensin lauseopin tehtävää sekä sanejonon, saneliiton ja sanaliiton eli syntagman käsitteitä. Distinktio *saneliitto* — *sanaliitto* on johdonmukaista jatkoa sille, mitä Penttilä sanaopin alussa esittää *saneen* ja *sanan* eroista: *saneliittoja* ovat tekijän mukaan sanejonot, joilla on tietynlaisen »— vaihtelevassa määrässä esiintyvien — ominaisuuksien luomaa kokonaislaatua», kun taas *sanaliitoiksi* nimitetään *saneliittojen* »kaavojen tarkoitteita», kuten tekijä asian ilmaisee. Merkille pantavaa on, että uusi distinktio käytännössä johtaa puhumaan »saneliitosta» miltei kaikissa tapauksissa, joissa tähän asti on käytetty »sanaliitto»-nimitystä; »saneliitto» pilkahtelee Penttilällä itselläänkin vain jossakin sellaisessa yhteydessä kuin seuraavassa säännössä (s. 562): »Kausaali- eli syytä ilmaisevat konjunktiot ovat *kun, koska ja että*

(harv., vanh.) sananmuotojen tai *siksi että, sen tähden että, sen takia että, sen vuoksi että, syystä että* sanaliittojen esiintymiä.» Huvin vuoksi verrattakoon tätä sääntöä Setälän lauseopin formulointiin: »Kausaalikonjunktio-nejä (syytä ilmoittavia) ovat: *kun; koska; syystä että; sentähden että.*» — Tämän jälkeen on vuorossa itse lauseen määritelmä. Penttilää ei ole tyydyttänyt Setälän lauseopissa esitetty klassinen määritelmä »Lause on ajatuksen kielellinen ilmaus», vaan hän korvaa sen omallaan, melkoista monimutkaisemmalla: »Sanetta tai saneliittoa, joka esiintymäympäristössään erottuu omaksi ymmärrettäväksi kokonaisuudekseen niin, että sitä mahdollisesti edeltävä puhe tai kirjoitus samoin kuin sitä mahdollisesti seuraavakin puhe tai kirjoitus, [huom. pilkku!] kuuluu läheisemmin joko edeltävään tai seuraavaan kokonaisuuteen, sanotaan *lauseeksi.*» On selvää, että lukija ei tällaisestakaan määritelmästä paljon kostu, ellei sitä havainnollisteta muutamalla sattuvalla esimerkillä. Penttilä ei kuitenkaan mainitse yhtään esimerkkiä lauseesta vaan tyytyy yksikantaan ilmoittamaan: »Esimerkkejä erilaisista lauseista on tämä esitys täynnä.» Kieliopin käyttäjästä tämä on hiukan valittavaa: nyt saa kirjaa selailta hyvän matkaa, ennen kuin vähitellen havahtuu huomaamaan, että Penttilä on vaivihkaa hylännyt kielioppikomitean aikoinaan käyttöön ottaman, pedagogisesti näppärän ja vuosikymmenien varrella jo täysin vakiintuneen termin *virke* ja tarkoittaa »lauseellaan» yhtäkkiä sekä lausetta että virkettä. Tästä on aiheutunut merkittävää sekavuutta varsinkin oikeinkirjoitusopin puolella. Vuoden 1948 laitoksessaan (s. 77) Penttilä luetteli seuraavat välimerkit: pisteen, kysymysmerkin, huutomerkkin, pilkun,

puolipisteen, kaksoispisteen, sulkumerkit, ajatusviivan ja lainausmerkit, ja jatkoi asiallisesti: »Näistä kolmea ensiksi mainittua, pistettä, kysymysmerkkiä ja huutomerkkiä, sanotaan *suuriksi välimerkeiksi* siihen katsoen, että niitä käytetään tai voidaan käyttää virkkeen lopetuksena, muita taas *pieniksi välimerkeiksi.*» Uudessa laitoksessa, jossa *virke* on mekaanisesti vaihdettu *lauseeksi*, tekijä perustelee pisteen, kysymysmerkin ja huutomerkkin sanomista suuriksi välimerkeiksi sillä, että »niitä käytetään tai voidaan käyttää *lauseen* lopetuksena» — ikään kuin kaikki muutkin välimerkit eivät voisi lopettaa lausetta. Mukautumiskyvytön lukija voinee helposti jäädä ymmälle myös nähdessään, että pistettä käytetään »ilmoittavan, kertovan väitteen sisältävän lauseen lopun osoittamiseen» (s. 70) tai että »lauseiden välissä käytettynä ajatusviiva tavallisesti osoittaa, että puhuja vaihtuu» (s. 83). Lauseko vai virke näissä tapauksissa mahtaa olla kyseessä?

Ennen siirtymistä varsinaisiin lauseenjäseneihin Penttilä esittelee laajahkosti lauseeseen liittyneitä irrallisia aineksia (»irtoilmauksia eli irtoasemassa l. ekstrapositiossa olevia ilmauksia», kuten hän sanoo), joiden käsittely tähänastisissa kieliopissamme on aiheetta lyöty suurelta osalta laimin. Myös konjunktiot saavat kuvauksensa irtoilmausten yhteydessä. Tämän jälkeen seuraava lauseenjäsenten esittely poikkeaa totunnaista melko jyrkästi. Penttilää ei ole kiinnostanut niinkään jako tavanomaisiin lauseenjäseneihin kuin ne saneliittotyypit, jotka syntaktisesti yhteen kuuluvista lauseenjäseneistä voivat koostua ja joita hän erottaa (samaa tapaan kuin 1915-vuoden kielioppikomitea mietintönsä s. 47) kolmenlaisia: rinnasteiset eli parataktiset saneliitot

(paratagmat), alisteiset eli hypotaktiset saneliitot (hypotagmat) ja neksukset eli jaksot, joissa »osat eivät ole rinnasteisia, mutta eivät myöskään alisteisia». Rinnasteisia saneliittoja hän kuvaa kahdella sivulla, sen jälkeen alisteisia saneliittoja 47 sivun verran, jakoperusteena se, mihin perinnäiseen sanaluokkaan saneliiton »sydänosa I. edussane» kuuluu. Ensimmäisenä esiteltävänä alisteisten saneliittojen joukossa ovat saneliitot, joiden edussaneena on »yleisnimi, erisnimi, ainesane, lajinnimi, abstrakti»⁴ ja joihin kuuluvaa määritettä sanotaan attribuutiksi. Tämä attribuutin esittely osoittautuu varsin runsastietoiseksi deskriptioksi, kunhan pääsee kiinni sen tavallisesta poikkeavaan juoneen: attribuutit on jaotettu pitäen silmällä sitä, ovatko ne kongruenssiltaan »positiivisia» (4 alatapausta), »negatiivisia» (14 alatapausta) vai »neutraalisia» (kuten kyseen ollessa genetiivi- tai infinitiiviattribuutista). Juoneen pääsemistä haittaa mm. se, että esityksestä ei tahdo saada selville, mikä ero tekijän mukaan oikeastaan on »negatiivisella» ja »neutraalisella» kongruenssilla.⁵ — Oma käsittelynsä on omistettu edelleen saneliitoille, joiden edussaneena

on adjektiivi, lukusane, pronomini tai adverbi. Kiintoisinta luettavaa epäilemättä on se näiden jälkeen sijoitettu jakso, jonka johdantokappaleen otsikona on »Edussaneena verbiesiintymä» ja jossa Setälän esityksestä suuresti poiketen kuvataan objektia, verbien määritteenä olevaa adverbialiaa ja predikaatiivia.

Objektin esittelyssä pistää silmään lähinnä kaksi uudistusta. Toinen on se, että Penttilä lukee objekteiksi vanhastaan tuttujen tapausten lisäksi myös ns. sitaatit, siis suoran esityksen (*Sanoit: »Olen tavattavissas a»*) ja sellaiset suoraa esitystä muistuttavat tapaukset kuin seuraavien virkkeiden harvennetut sanat: »*Miksi», ihmettelee karhu, »sinun kivesi panevat jyrin-järin, mutta minun tissis-tassis?»; »Dräglig» merkitsee 'siedettävä, mukimenevä'.* Samaan tapaan on asian esittänyt aikaisemmin myös Siro, ks. Puhumista merkitsevät verbit ims. kielissä s. 27, 65. Toinen uudistus on kohdistunut objektin ns. totaalisuutta ja partiaalisuutta koskeviin sääntöihin. Kun Setälä totesi objektin totaalisuuden ja partiaalisuuden vaihtelun riippuvan kolmesta eri seikasta — objektin omasta laadusta, lauseen kieltä-

⁴ Epäselväksi jää, miksi tekijä ei sano suorimmiten: edussaneena substantiivi. Näin menetellen olisi käynyt tarpeettomaksi myös s. 569 oleva erikoislaatuinen huomautus: »On olemassa paljon sellaisia saneita, jotka näennäisestä yleisnimisyydestään huolimatta eivät voi saada kongruoivaa adj.-attribuuttia (esim. *jälkeen* lauseessa *Hän juoksi pojan j.*)». Tietenkään se ei voi saada, koska se on lauseessaan postposition eikä substantiivin funktiossa.

⁵ Penttilä selvittelee tätä eroa s. 457, jossa hän mainitsee saneliiton kongruenssin olevan negatiivinen, jos »joku [pro jokin?] sen saneista on määrätavalla erimuotoinen, lukunsa ja sijansa puolesta muita noudattamatta (esim. *moni meistä ~ monet meistä ~ monilla meistä, joukko miehiä ~ joukot miehiä ~ joukolla miehiä, sillä tavoin, kaikille nöyrä ~ jokaiselle nöyrä*)», mutta neutraali, jos saneiden kesken esiintyy »sellainen suhde, että niiden muoto on kokonaan muiden tekijäin kuin tähän saneliittoon kuuluvien saneiden määräämä» (esim. *minun poikiani ~ minun poikaani, aimo iskun, eri kerralla ~ eri kerroilla* —»). Tämän selvityksen — samoin kuin myöhemmän attribuuttia koskevan selvityksen — mukaan siis esim. genetiiviattribuutin ja substantiivin sanaliitossa vallitsi neutraali mutta substantiivin ja partitiiviattribuutin sanaliitossa negatiivinen kongruenssi. Lieneekö näillä kahdella sanaliittotyypillä kongruenssin kannalta tosiasiallisesti mitään eroa? — S. 457 olevista esimerkeistä päätellen pitäisi taipumattoman adjektiiviattribuutin ja substantiivin sanaliiton kuulua neutraalin kongruenssin piiriin; s. 578 mainitaan samanlaiset tapaukset kuitenkin kongruenssiltaan negatiivisten ilmausten joukossa.

västä tai myöntävästä sisällyksestä ja objektia hallitsevan verbin teon laadusta —, esittää Penttilä niiden sijalle yhden ainoan yleispätevän kriteerin: »Obj:n totaalisuus tai partiaalisuus riippuu siitä, katsotaanko verbisaneen ilmoittama tekeminen kestämis-aikanaan t ä y t t y n e e k s i tai t ä y t t y v ä k s i obj:n tarkoitteen suhteen (ts. sellaiseksi, että se on aiheuttanut tai aiheuttaa tarkoitteessa tai tarkoitteen olosuhteissa muutoksen, jonka johdosta toiminta ei obj:n tarkoitteen suhteen enää voi jatkua tai ei kaippaa täydennystä tulokseen viedäkseen) vai katsotaanko se t ä y t t y m ä t t ö m ä k s i , t u l o k s e t t o m a k s i (ts. tarkoitteen olosuhteisiin joko minkäänlaista tai ainakaan täydellistä muutosta aiheuttamattomaksi). Edellisessä tapauksessa obj. on totaalinen, jälkimmäisessä partiaalinen.» Tältä pohjalta tekijä selittää esim. kieltolauseen partiaaliobjektin (toiminta, joka kielletään, on tavallaan sekin »täytyvätöntä», »tuloksetonta»), samoin totaali- ja partiaaliobjektin vastakohtaisuuden seuraavantapaisissa lauseissa, joissa vaihtelu Setälän mukaan riippuisi »objektin omasta laadusta»: *Mies tappoi koiran — Mies löi koiraa; Mene ottamaan ruoka pöydältä! — Mene ottamaan ruokaa pöydältä!* (partiaaliobjekti mm. *lyödä*-verbin yhteydessä osoittaa tekemisen »ajateltuna sellaiseksi, että sen tulos on epävarma tai olematon»); jälkimmäisessä Setälän mainitsemassa esimerkkiparissa partiaaliobjektina on jaollisuussane, jonka »tarkoitteena on epämääräinen erä asianomaista

ainetta, epämääräinen osa puheenalaisesta ryhmästä tai lohko sen käsitteen alasta, joka on asianomaisen sanan nom:n esiintymien tarkoitteenä»). Penttilän esittämä kriteeri on siten sama, jota jo Sadeniemi Vir. 1929 s. 315—320 on ehdottanut objektin totaalisuus- ja partiaalisuussääntöjen pohjaksi. Kiintoisaa on, että Penttilä ilmeisesti katsoo tämän kriteerin selittävän objektin totaalisuuden ja partiaalisuuden vastakohtaan sellaisissakin tapauksissa kuin *Amerikan erottaa Euroopasta Atlantin meri* (s. 595; mainittu alaryhmässä: »obj:n pääsane ilmoittaa toistuvaa tekemistä, joka kulloinkin täytyy obj:n tarkoitteen suhteen») — *Roinetta ja Mallasvettä erottava kannas* (»tekeminen käsitetään konkreettisesti parhaillaan jatkuvaksi»), *Lumi peittää maan* 'on maan peitteenä' — *Lumi peittää maa*. Sadeniemen mukaan totaaliobjekti tällaisissa ilmauksissa voidaan selittää vain historiallisesti, ks. Vir. 1929 s. 319.⁶

Adverbiaalin käsitettä Penttilä on sekä kaventanut että väljentänyt entisestään. Kavennusta merkitsee toisaalta adjektiivin ja adverbien määritteiden poistaminen adverbiaalien joukosta ja adverbiaalin rajoittaminen yksinomaan verbin määritteeksi, toisaalta se, että tekijä on katsonut predikatiiviadverbiaalin ja apposition kuuluvan predikatiivin eikä adverbiaalin piiriin. Väljennystä taas tietää kaikkien genetiivissä olevien predikatiivien (esim. *Erämaat olivat kunninkaan*) ja useiden partitiivissa olevienkin predikatiivien (esim. *Toi-*

⁶ Kannattaa ehkä muistuttaa, että synkronista selitystä ovat pitäneet Penttilän lisäksi mahdollisena myös Paavo Siro ja Norman Denison. Siron mukaan totaaliobjekti tällaisissa lauseissa selittyy siitä, että verbi on niissä tosin »kursiivinen, mutta samalla kuitenkin resultatiivinen» (Puhumista merk. verbit s. 29). Denison, joka käsittelee tähän kuuluvia tapauksia melko laajasti, johtaa ne säännöstä: »the verb is resultative and the object accusative if the verb in context implies a change in the position of the object-concept in respect of its environment of such a nature that this change cannot be thought of as continuing beyond the point implied in the context» (The Partitive in Finnish [STAT B 108] s. 169).

jala on entistä Akaata, Pukuni on sinistä kangasta) siirtäminen adverbialien joukkoon. Uusi rajankäynti predikatiiviadverbiaalin, apposition sekä genetiivi- ja partitiivimuotoisen predikatiivin osalta on seurausta tekijän omaksumasta kannasta, että predikatiiviksi sopii sanoa vain »niitä verbisaneisiin liittyviä määritteitä, joiden muoto on numeruksensa puolesta riippuvainen lauseen subj:n (*subjektipredikatiivi*) tai obj:n (*objektipredikatiivi*) numeruksesta» (s. 606). Tämä predikatiivin määritelmä merkitsisi kieltämättä melkoista edistystä, jos siihen sisältyvä kongruenssikriteeri tosiaan voitaisiin tunnustaa yksiympärteiseksi arvosteluperusteeksi, jonka avulla predikatiivi on aineistolle väkivaltaa tekemättä aina erotettavissa muunlaisista lauseenjäsenistä, lähinnä adverbialista. Näin ei näytä olevan: tekijä joutuu sen itsekkin myöntämään, kun hän aivan entisen käytännön mukaisesti lukee predikatiiveiksi sellaiset subjektin kanssa kongruoimattomat lauseenjäsenet kuin harvennetut sanat esimerkeissä *Lappalaiset ovat pientä kansaa* (s. 610; subjekti monikossa, predikatiivi yksikössä!) tai *Metsät ovat maamme paras rikkaus* (s. 612). Erityisen selvästi ilmenee uuden kriteerin joustamattomuus, kun sitä koetetaan soveltaa ns. predikatiiviadverbiaaliin. Penttilä katsoo määritelmänsä mukaisesti, että esim. lauseissa *Isäni pääsi opettajaksi Joensuuhun* ja *Omenat maistuu hyvältä* harvennetut sanat ovat predikatiiveja eivätkä (predikatiivi)adverbiaaleja; kongruenssikriteeri näyttääkin niihin pätevän, koska toisaalta sanotaan *Vanhempani pääsivät opettajiksi Joensuuhun* ja *Omenat maistuivat hyviltä*. Häneltä ei ole kuitenkaan jäänyt huomaamatta, että yhtä hyvin voidaan sanoa näinkin: *Omenat mais-*

tuvat hyvältä, ja tämän lauseen hän selittää siten, että *hyvältä* olisi siinä adverbialiaali. Vastaavasti kai olisi katsottava, että harvennetut sanat esim. seuraavissa lauseissa olisivat predikatiiveja: *Vänrikiksi on ylennetty upseerikokelaat — —, Sain työt jo tehdyiksi, Juutalaiset laittavat vanhoja vaatteita uusiksi, Käsikirjoitukset ovat ladottavina*, mutta seuraavissa adverbialaaleja: *Vänrikiksi on ylennetty upseerikokelaat — —, Sain työt jo tehdyiksi, Juutalaiset laittavat vanhoja vaatteita uudeksi* (Setälän esimerkki lauseoppinsa §:ssä 33), *Käsikirjoitukset ovat ladottavana*. Tässä piilee ilmeinen heikkous: jos *hyvältä* lauseessa *Omenat maistuvat hyvältä* on kerran adverbialiaali, eikä silloin yhtä hyvin myös lauseessa *Omenat maistuu hyvältä?* Samaa päättelyä voitaisiin edelleen soveltaa seuraaviinkin lauseisiin: *Vänrikiksi on ylennetty upseerikokelas — —, Sain työn jo tehdyksi, Juutalaiset laittavat vanhan vaateen uudeksi, Käsikirjoitus on ladottavana*, niin että tekijän esittämältä jaolta näyttää putoavan pohja pois. — Väistämättömiin tulkintavaikeuksiin johtaa uusi määritelmä myös tutkittaessa eräiden partitiivimuotoisten ilmausten predikatiivisuutta tai adverbialisuutta. Penttilä katsoo esim., että partitiivit lauseissa *Lappalaiset ovat pientä kansaa* ja *Kiinalaiset ovat mongoleja* (»jokainen erikseen ja kaikki yhdessä») ovat predikatiiveja (edellisessä lauseessa siis inkongruenssistakin huolimatta; s. 610) mutta lauseissa *Keittosuola on natriumkloridia* ja *Tämä on ihan tuoretta maitoa* adverbialaaleja (s. 603). On vaikea ymmärtää, mikä seikka näiden perin samantaipisten lauseiden rakenteessa oikeuttaa ainakaan tämänlaisen kahtiajakoon.

Predikatiivin kuvauksessa Penttilä

on toteuttanut muitakin uudistuksia. Ilmeinen parannus on Sadeniemen Vir. 1950 s. 46—53 hahmottelemien sääntöjen osittainen varteenotto ns. totaalisen ja partiaalisen predikatiivin rajaa käytäessä. Toinen uudistus on, että tekijä katsoo predikatiiveiksi myös seuraavantapaisten lauseiden harvennetut sanat, jollaisia tähän asti lienee tavallisesti pidetty subjekteina tai objekteina: *Puheesta tuli lyhyt*, *Pojasta kasvoi kaunis nuoruksainen*, *Hänestä on kehittynyt taiteilija* (s. 608—609), *Takista tehtiin liian lyhyt*, *Pojasta koulutetaan parhaillaan sähköttäjä* (s. 612). Nämäkään tapaukset eivät ole sopusoinnussa hänen predikatiivista esittämänsä yleissäännön kanssa: predikatiiveiksi katsotut sanat ovat niissä tosin numeruskongruenssin alaisia (*Puheesta tuli lyhyt* — *Puheista tuli lyhyet* ~ *lyhyitä*), mutta »predikatiivin» numerus ei riipu subjektin eikä objektin vaan lauseeseen sisältyvän elatiivimuotoisen adverbiaalain numeruksesta.

Alkuluvun viimeisessä jaksossa, jonka otsikkona on »Tiiviitä temporaalisia ja modaalisia saneliittoja», tulevat puheeksi verbin liittotempusten muodostus ja tehtävät (mukaan luettuna myös liittopreesens ja -imperfekti), edelleen sanaliittotyypit *pitää tekemän* ja *tahdon tehdä* (futuurisessa merkityksessä), *tulen tekemään*, *tulla mentäväksi*, *olla tekemässä*, *olla putoamalla*, *olla (vähällä) tehdä* ja eräät muut. Samassa jaksossa käsitellään omana ryhmänään ns. modaaliset verbit, ts. verbit, joille »on ominaista, että saneliitoilla, joihin niiden esiintymä edussaneena kuuluu, on semmoisia ominaisuuksia, jotka perustuvat saneliiton määräiteosana olevan verbi- tai verbidisaneen (I inf:n tai deverb. *ma-*, *mä-*johd:n esiintymän) laatuun». Sellainen verbi on mm.

tailaa: transitiivisuudestaan huolimatta se voi esim. saada partitiivimuotoisen subjektin, milloin sen objektina on eksistentiaalisesti käytetty infinitiivi (*Näin suuria puita ei taida kasvaa muualla*), mutta ei muulloin. Penttilän kuvaus pohjautuu lähinnä Siron Vir. 1951 s. 391—394 julkaisemaan artikkeliin, mutta siinä on myös asiallista täydennystä Siron esitykseen; niinpä Penttilä täydellä syyllä mainitsee modaaliverbien joukossa useita 3. infinitiivin illatiivilla tai elatiivilla järjestyviä verbejä, kun taas Siron esimerkistö käsitti vain sellaisia tapauksia, joissa verbi järjestyy 1. infinitiivin lyhyemmällä muodolla. Toisessa yhteydessä (s. 631) Penttilä niin ikään aiheellisesti huomauttaa siitä seikasta, että modaalinen verbi on aina yks. 3. persoonassa, milloin sen määritteenä on *olla*-verbin infinitiivi omistajanadessiivin seurassa: sanotaan esim. *A:lla voi olla mitä parhaat paperit*, aivan kuten sanotaan *A:lla on mitä parhaat paperit*. Täydellisyysden vuoksi olisi varmaan ollut syytä todeta, että sama pätee myös seuraavantapaisissa eksistentiaalilauseissa, joissa modaaliverbin määritteenä on jonkin muun verbin infinitiivi kuin omistajanadessiiviin liittyvä *olla*: *Kun jäätikön reuna viipyi Salpausselillä kauan, ehti niiden eteläpuolelle syntyä paksut savikerrokset* (esimerkkini Leo Aarion tekstistä; vrt. *Salpausselkään eteläpuolelle syntyi paksut savikerrokset*), *Einaria varten sattuiakin löytymään pojan omat puntit* (Lauri Viita), — — *hän tunsii jonkinlaista värinää lapaluissaan aivan kuin niihin olisi ruvennut kasvamaan siivet* (Juho Tervosen suomentamasta Kazantzakin romaanista).

Esitelyään rinnasteiset ja alisteiset saneliitot otsikottomassa alkuluvussa Penttilä aloittaa 22-sivuisen luvun »Neksuksista eli jaksoista», jossa siis

käsitellään kolmannen tyyppisiä sane-
liittoja. Neksuksiksi Penttilä katsoo,
samoin kuin 1915-vuoden kielioppi-
komiteakin, mm. subjektin ja predi-
kaatin sanaliitot, niin että nämä tär-
keimmät lauseenjäsenet saavat nyt
esittelynsä vasta kaikkien muiden lau-
seenjäsenten jälkeen. Subjektin ns.
totaalisuuden ja partiaalisuuden ku-
vaus on laadittu Virittäjässä viime
vuosina käydyin keskustelun hen-
keen, mikä enimmäkseen on merkin-
nyt täsmennystä entisiin sääntöihin.
Kuriositeettina mainittakoon, että
Penttilä kieliopissaankin toistaa Vi-
rittäjän-debatissa esittämänsä kate-
gorisen kannan, jonka mukaan »sisäl-
lykseltään kieltävissä tai epäilevissä
eksistenssilauseissa partiaalisubj. niin
ikään on predikaatin suhteen jaollin-
nen» (s. 628). Kuten Virittäjän luki-
jat muistanevat, tätä Penttilän käsi-
tystä ovat terävästi kritikoineet sekä
Osmo Ikola (Vir. 1956 s. 337—, 1957
s. 288—) että Paavo Siro (Vir. 1957
s. 187).⁷ — Myös useimmat lauseen-
vastikkeet ovat Penttilän mukaan kat-
sottavissa neksuksiksi. Tähän lukuun
hän on keskittänyt mm. partisiippi-
rakennetta, temporaalirakenteita ja
modaalirakennetta koskevat säännöt,
ovatpa sijansa saaneet *Anna poi-
kien mennä, Vian täytyy olla*
generaattorissa -tyyppiset infinitiivira-
kenteetkin, joita Osmo Ikola on asial-
lisesti käsitellyt Vir. 1954 s. 217—.
Edellistä tyyppiä olevan infinitiivira-
kenteen ja partisiippirakenteen sub-

jektiosaa koskevissa säännöissä Pent-
tilä on ottanut huomioon ne täsmen-
nykset, jotka Ikola on esittänyt mt. s.
210—212.

Jäljellä olevat lauseopin luvut ovat
verraten lyhyitä. Vajaan neljän sivun
mittaisessa luvussa »Lausejonot ja yh-
dyslauseet» käsitellään lauseiden ryh-
mitystä ja niiden asemaa virkkeessä;
termillä *yhdyslause* Penttilä tarkoittaa
useampi- kuin yksilauseista virkettä.
Seitsensivuinen luku »Referaatti eli
seloste», jonka ajatukset ovat osittain
tuttuja jo Penttilän Vir. 1948
s. 48—69 julkaisemasta artikkelista,
sisältää tarpeellista täydennystä var-
sinkin suoran ja epäsuoran esityksen
eroa ja *consecutio temporumia* koske-
viin aiempien kielioppien esityksiin.
Luku »Sanejärjestyksestä» käsittää
hiukan neljättä sivua, »Kiellon il-
maiseminen» (joka näyttää saaneen
virikettä mm. Sadeniemen artikke-
lista Vir. 1942 s. 285—289) seitse-
mättä sivua. Lauseopin päättää neli-
sivuinen, hyödyllinen luku »Ellip-
sistä», jossa tarkastellaan tähänasti-
sissa kieliopissa melko niukalle huo-
miolle jäänyttä ilmiöryhmää.

Lienee luonnollista, että näin laa-
jan teoksen yksityiskohdista saattaa
löytää yhtä ja toista pientä muistutet-
tavaa. Niiden yksityiskohtien lisäksi,
joihin edellä jo olen puuttunut teok-
sen rakennetta kuvatessani, voitaisiin
kiinnittää huomiota mm. seuraaviin.

S. 36 olevasta aspiraatioloppuisten

⁷ Penttilä on tosin saanut yllättävää sivustatukea Norman Denisonista, joka tukimuk-
sessaan »The Partitive in Finnish» s. 118 samoin pitää kaikkia suomen partitiivimuotoisia
subjekteja jaollisina. Denison jatkaa: »The singular indefinite predicative subject in substan-
tives which are always thought of as countables in English (house, wife) seems at first incom-
patible with the idea of contextual divisibility, but in fact, the phenomenon is not completely
alien to English. Cf. 'I looked in the kitchen, but there was no Mary.' versus 'I looked in the
kitchen, but Mary was not there.' In such negative existential constructions, English too may
treat normally indivisible concepts as if they were divisible. The nuance implied by the first
sentence is that there was nothing of that which Mary entails, not even a vestige of 'Mary-
ness'. Or to put it less extravagantly, the basic pattern of the former type of sentence is to
describe the surroundings and then indicate that they contain no sign of a central figure,
that of the latter type is to state where the central figure is not.»

sanojen luettelosta jää kaipaamaan sanaa *ori*.

S. 40 mainitaan kantaa ottamatta sellaisia oikeinkirjoituserikoisuuksia kuin *MariKaisa*, *TalviOja*. Esitys tuskin olisi kärsinyt niiden poisjätöstä. Samanlaista painolastia on oikeinkirjoitusopissa paikoin muuallakin: niinpä s. 46 todetaan »joskus» käytettävän *H^{ra}*, *I^{gn}nellä*, *I^{nen}* -tyyppisiä lyhennysasuja (tekijä ei niitä siis tuomitse?); s. 49 luetellaan tasaveroisina päiväyksenkirjoitustavat 19 12/5 46, 12/5 46, 12. 5. 46, 12. V 1946 (ensimmäinen päiväys on toki jo aikansa elänyt, ainoa suosittamisen arvoinen on varmaan kolmas), s. 89 pidetään mahdollisena jopa päiväystä 5/8 '45; s. 90 ja 91 käytetään yhteensä seitsemättäkymmentä sanaa sen ilmoittamiseen, että »muutamit kirjoittajat» viljelevät heittomerkkiä *kilpa'ajo-ori*, *linja'autoasema*, *takaa'ajoretki* -tyyppisissä yhdyssanoissa (en muista tällaista kirjoitustapaa koskaan nähneeni); s. 95 esitellään jälleen uudenlaisia päiväyksiä: 5./VIII ja 5./8. (näille kirjoitusasuille voitaneen myöntää vain joko kuriositeetin tai oikeinkirjoitusvirheen arvo).

S. 53: lyhenne *pat.* 'pataljoona' on virheellinen, po. *patl.* Sotilaskielen osuutta lyhenneluettelossa olisi muuten vaivatta voinut kartuttaa ottamalla mukaan esim. seuraavat tavalliset lyhenteet: *tkm.* 'tykkimies' (mukana on *stm.* 'sotamies'), *kp.* 'konepistooli', *pk.* 'pikakivääri' (mukana on *kk.* 'konekivääri'), *RUK* 'reserviupseerikoulu' (mukana on *UK* 'upseerikoulu' ja *AUK* 'aliupseerikoulu'), *evl.* 'everstiluutnantti', *ylil.* 'yliluutnantti', *yliv.* 'ylivääpeli', *ylík.* 'ylikersantti' (mukana on *alik.* 'aliker-

santti').⁸ — Pohjautuuko s. 51 suositettu kahtiajako *imp.* 'imperfekti' — *imper.* 'imperatiivi' vallitsevaan käytäntöön, sitä sopinee epäillä; oman teoksensa erikoislyhenteinä Penttilällä onkin melkein päinvastaisesti *imp.* ja *imper.* 'imperatiivi' — *imperf.* 'imperfekti' (s. 7). — Eräät tekijän mainitsemat lyhenteet ovat peräti outoja: *no.* (≈ *n.o.*) 'näin t. niin ollen', *s.s.* 'sanalla sanoen', *sv.* ≈ *s.v.* 'samana vuonna'.

S. 64: »*kovapuu* (engl. *hartwood*)», po. *hardwood*.

S. 67—69 suositetaan yhteen kirjoittamista aiheetta moniin sellaisiin tapauksiin, joissa mm. Nykysuomen sanakirja on erikseen kirjoittamisen kannalla: *ensisijassa*, *ensialussa*, *ensinäkemältä*, *ensikädessä*, *perinpohjin*, *aikaa-voittain* t. *aikaa-voittaen*, *alunalkain*, *alunpitäin* t. *alunpitäen* ym. S. 69 myös *niin pian kun*, po. *niin pian kuin*.

S. 69 on sääntö: »Sanajonot, joihin kuuluu peräkkäisiä adverbeja, eivät yleensä ole yhdyssanoja. Esim. *aina kun*, *aivan kuin*, *ennen kuin*, *heti kun*, *ja niin edespäin*, *jos kohta*, *juuri kun* — —.» Sama kohta v:n 1948 laitoksessa (s. 75) kuului: »Sanajonot, joihin kuuluu peräkkäisiä partikkeleita, eivät yleensä ole yhdyssanoja.» Lukijalle jää arvoitukseksi, mistä syystä sana *partikkeleita* ei ole kelvannut uuteenkin laitokseen.

S. 79—80 todetaan ajanilmoituk-
sissa »monesti» käytettävän pilkkua tuntien ja minuuttien tai minuuttien ja sekuntien rajalla, esim. 7,30 *ip.*, 15,12,6. Kun muuta vaihtoehtoa ei liene mainittu koko oikeinkirjoitusopissa, niin lukija saa sen käsityksen, että tammöinen merkintä on myös suotava. Vanhastaan tuttu ja ainoa

⁸ Nykyisessä sotilaskielessä nämä — samoin kuin kaikki muutkin — lyhenteet kirjoitetaan muuten pisteettöminä. »Siviilikäytössä» on tietysti selvintä pitää jatkuvasti kiinni vanhasta pisteellisyyssäännöstä.

korrektiksi katsottava menettely näissä tapauksissa on tietenkin pisteen käyttö.

S. 84: »[Ajatusviivaa käytetään] sanojen tai kirjainten poisjätön tai, tav. kolmen viivan ryhmänä, kuvaamatta jätetyn kohdan merkkinä.» Paikallaan olisi ollut huomauttaa yleistymässä olevasta ajatusviiva *parin* käytöstä samaan tehtävään. Vrt. myös Saarimaa, Kielenopas³ s. 142, jossa suositetaan vain kahden ajatusviivan käyttöä.

S. 94—95 olevien sääntöjen ja esimerkkien mukaan ei yhdysmerkin edelle jätettäisi väliä ilmauksissa *Mikael Soinis-vainaja*, *Aleksis Kivi-teos* mutta kylläkin ilmauksissa *Risto Tapiokaski -niminen laulaja*, *Hesiodoksen »Työt ja päivät» -nimisessä runoelmassa*, *pa, pä -tunnus*. Lieneekö tarkoitus tosiaan ollut tehdä asia näin hankalaksi?

S. 98—99 suositetaan Nykysuomen sanakirjan vastaisesti asuja *delta* (po. *delta*) ja *madjari* (po. *madjaari*). — Turhaa on huomauttaa (s. 99), että »omi-lopun kohdalla tästä [nim. penultiman lyhytvokaalisuutta koskevasta] säännöstä kuitenkin monesti poiketaan». Ainoa huomattava tuollaisen poikkeuksen tehnyt julkaisu tunnetusti on ennen toista maailmansotaa ilmestynyt Iso Tietosanakirja, ja sen oikeinkirjoituskanta tässä kohden on katsottava täysin vanhentuneeksi.

S. 131 mainitaan taiputussuhde *ryti* : *ryden*, po. *ryti* : *rydin*.

S. 133 on verbille *rypistää* konstruoitu kantasana *ryppinen*, varmaan aiheetta.

S. 134 on säännöttömien vahvasteisuustapauksien (sellaisten kuin *matikka*, *epäkäs*, *etemmäksi*) joukossa myös »*kolmansilla* (ei: *kolmannilla*)». Tässä ei toki ole kysymys vahvasta enempiä kuin heikostakaan asteesta.

S. 136 esitetään suffiksaalisesta astevaihtelusta sääntö: »Painollisen (pää- ja sivupainollisen) tavun jäljessä on ollut vahva (*ta* tai *tä*), painottoman tavun jäljessä heikko aste (**da* tai **dä*).» Po.: painottoman tavun vokaalin jäljessä.

S. 138 sanotaan hiukan epämääräisesti *liemi* : *lientä* -tyyppisen vaihtelun saaneen alkunsa »sen johdosta, että tavunloppuinen $m > n$ yleensä». Tosiasiassahan v-ksm. tavunloppuinen m on muuttunut n :ksi t :n edellä ja sanan lopussa, sen sijaan säilynyt muulloin (ainakin p :n ja s :n edellä).

S. 142 esitetty eronteko, jonka mukaan *a*, *ä* voi yleiskielessä puuttua *ea*, *eä*, *oa*, *yä* -vartaloisten supistumaverbien konditionaalimuodoista (siis *lankeaisin* ~ *lankeisin*, *sinkoaisin* ~ *sinkoaisin*, *mölyäisin* ~ *mölyisin*) mutta »*tuskin*» muulloin (esim. *meluaisin* ~ harv. *meluisin*), on teorioitu; käytännössä on *mölyisin*-tyyppinen konditionaali varmasti aivan yhtä harvinainen kuin *meluisin*-tyyppinen. S. 232 asia selitetäänkin oikein.

S. 151 mainitaan *i*-vartaloisten sanojen joukossa *rimpi* : *rimmin*. Tällainen taiputus on yhtä selvä murteellisuus kuin jokin *lampi* : *lammin*; po. *rimmen*.

S. 152 on *e*-vartaloitten joukossa mm. *vuori*. Kannattaisi kai muistuttaa tutusta eronteosta: *vuori* 'berg' : *vuoren* — *vuori* 'foder' : *vuorin*. — Saman sivun alareunassa mainitut *atellee* ja *filee* kuuluvat seuraavalle sivulle (ryhmä B: »Jos yks. nom. on pitkään vokaaliin päättyvä — —»).

S. 153: [Yks. nom:ssa *e*-loppuisten sanojen] »gen:n vok.-vartaloon näet kuuluu *ee*-loppu, joka on syntynyt eräiden konsonanttien (k :n ja t :n) heikkojen vastineiden tai h :n) kadottua toisen ja kolmannen (tai kolmannen ja neljännen) tavun rajalta». Lienee vaikeaa löytää tähän kuuluvaa

esimerkkiä, jossa olisi tapahtunut esitetynlainen *t:n* heikon vastineen kato.

S. 155: *palin* : *palkimen*, po. *paljin* : *palkimen*; *tapui/n* : *-men*, po. *tapuin* : *tappuimen*.

S. 156 on *hiiillos* esitetty denominaalisena johdoksena. Muodollisesti se on deverbaalinen; vrt. s. 299, jossa se onkin luettu deverbaalien joukkoon.

S. 157 mainittu taivutussuhde *olas* : *olkaan* on murteissa ylen harvinainen ja selvästi sekundäärinen. Itä- ja pohjoissuomalaisen kansankielen mallin mukaan voitaisiin yleiskielessä ajatella joko taivutusta *olas* : *olaan* tai *olas* : *olaksen*.

S. 158: murteellisen genetiivin *lyhven* (= 'lyhyen') leimaaminen »runokieliseksi» epäilyttä.

S. 163: tarpeettoman varovaista on pitää monikon genetiivejä *impein*, *sormein*, *tähtein* »hieman arkaistisina säilytään».

S. 170 olevista esimerkeistä saa mm. sen käsityksen, että mon. gen. *arveluiden* olisi tavallisempi kuin *arvelujen*. Asia lienee päinvastoin, ks. Vir. 1957 s. 277.

S. 191—192 olisi illatiivin muodostusta kuvattaessa voitu mainita myös *revyyhyn*, *kameehen*, *ateljeehen* (pro *revyyseen*, *kameeseen*, *ateljeeseen*) -tyyppisistä vierasperäisten sanojen yks. illatiiveista. Ks. Sadeniemi, Metriikkamme perusteet s. 136; Nykysuomen sanakirja I s. XIII (nominien taivutus-tyyppi 26: kamee).

S. 225 ja 310—311 esitetty rekonstruktio *käyn* < *kävyn* ei ole lainkaan varma, ks. FUF 30 s. 25, 34.

S. 230 mainitaan, että supistumaverbeistä esiintyy Kalevalassa ja Kan-telellaressa usein »epätavallinen ja karjalan mukainen» imperfekti. Tekijän luettelemista neljästä esimerkistä kuitenkin vain yksi, nim. *kirpoan* : *kirpoi*, selittyy selvästi juuri tällä tavoin.

Imperf. *katoi* perustuu tosin sekin karjalaan, mutta vain sikäli, että koko verbi on itäkarjalaismurteissa yleensä tyyppiä *katoa* : *kadon* (eikä *kadota* : *katoan*). Muut kaksi esimerkkiä (*koppoi* ja *paiskoi*) ovat erheellisiä: ne edellyttävät infinitiivejä *koppoa* ja *paiskoa* (*kopata* ja *paiskata* -verbien imperfekti karjalassa kuuluu *koppai*, *paiskai*).

S. 239 tekijä lausuu: »Niissä tapauksissa, joissa inf:ssä tavattava kons.-vart. on kantasuomessa ollut *s:ään* tai *t:hen* päättävä, inf:n pääte on ollut vahva-asteinen (ts. *tak*, *täk*)». Tällainen lausuma on termin »vahva-asteinen» väärinkäyttöä: sehän johtaa analysoimaan esim. kantasuomen infinitiivin **vastai/tak* sellaisella nurinkurisella tavalla, että siihen sisältyvän geminaatan jälkiosa olisi vahva-asteinen samalla kun geminaatta kokonaisuutena on heikkoasteinen. — Tuskinpa liioin passiivin tunnusta muodoissa *päästään*, *ei päästä* (s. 244) voidaan katsoa »vahva-asteiseksi» sen paremmin kuin heikkoasteisiksikaan.

S. 249 todetaan potentiaalimuoto *lie* »runokieliseksi». Se on myös sujuvaa arkikieltä.

S. 251 esitetään varauksitta seuraava Setälältä polveutuva käsitys: »Verbit, joiden ind. prees. yks. 1. pers. on 3-tav. ja *nen*-loppuinen, ovat vailla eräitä säännöllisiä kons.-vartaloisia muotoja ja ovat saaneet ne toisesta (*nte*-johtimisesta) verbityypistä.» Ehkä olisi ollut paikallaan mainita myös toinen, yksinkertaisempi selitys, jonka mukaan konsonantti-vartalaiset muodot ovat peräisin eri tahoilla itämerensuomessa yleisestä **de* : *t* -johtimisesta verbityypistä (siis esim. *aukenen* : *aueta* mallin *aukean* : *aueta* mukaan). Tämän selityksen mainitsi vaihtoehtoisesti jo Setälä YSÄH s. 393 (tosin toista selitystään parempana pitäen), ja myöhemmin sitä on kannattanut ainakin Rapola

(SKÄHL s. 77). Myös Hakulinen on katsonut Rapolan tulkinnan »varsin mahdolliseksi» (Handb. I s. 217 alav.).

S. 255 ja 666 toistetaan Ahlqvistilta asti periytynyttä ellipsiesimerkkiä *kettu* < *kettueläin*. Lienee turhaa vainuta tässä eläimennimessä ellipsin jälkiä varsinkaan sen jälkeen, mitä R. E. Nirvi on *kettu*-sanana merkityksenkehityksestä kirjoittanut (Sanankieltoja s. 124—). (*Ketun* kuulumista ellipsitapauksiin näkyy hienokseltaan epäilleen jo Setäläkin, ks. Vir. 1929 s. 200 alav.)

S. 273 oleva formulointi »samoin on tavallista, että kantasanana mahdollinen pitkä vok. on lyhenneenä vok.-alkuisen johtimen edellä, esim. *lepäilen* (vrt. *lepää-*), *vajaus* (ksn. *vajaa*), *vapaus* (ksn. *vapaa*), *vieraus* (ksn. *vieras*, jonka vart. *vieraa*)» antaa kehityskulusta väärän kuvan; mitään pitkän vokaalin lyhenemistähän ei näissä muodoissa ole tapahtunut. Samoin s. 306: »Vartalon loppuvokaali on lyhenneenä c-ryhmän tapauksissa [nim. *ahneus*, *ahtaus* -tyyppisissä ominaisuudennimissä]», s. 307: »Johdin [(*u*)/*us*, (*y*)/*ys*] seuraa main. vartaloa, mikäli se on *o-*, *ö-*, *u-*, *y*-loppuinen, muulloin loppuvokaalia vailla olevaa vart:oa tai loppuvok:ltaan lyhentynyttä vart:oa.»

S. 279 sanotaan nomininjohdinta *inen* : *ise* käsiteltäessä: »Lukuunottamatta *hirsi* sanan johdannaisista *hirsinen* ei *inen* johtimen ed. ilmene merkkejä *ti* > *si* ääntenmuutoksesta (esim. *kätinen*, *läntinen*, *totinen*, *vetinen*).» Epävarmaa on, tokko *hirsinen*-sanakaan todistaa mitään *ti* > *si* -ääntenmuutoksesta; sen *s* on tavallisesti totuttu tulkitsemaan analogiseksi. Toisekseen se ei ole lajiaan ainoa analogiatapaus, vrt. esim. NS s.v. *-kansinen*, *-korsinen*, *-kynsinen* (NS: »par. *-kyntinen*)», *-orsinen*, *-ponsinen*.

S. 286 tekijä mainitsee nomininjohdinta *le* : *lee* vain denominaaliseksi. Kuten Hakulinen on Vir. 1951 s. 319—320 ja Handb. I s. 148 huomauttanut, sillä on myös deverbaalista käyttöä, esim. *nivele*, *repale*, *räiskäle*, *taipale*.

S. 289 on toistettuna *llainen* ~ *llöinen* -johdinta (*kivulloinen*, *sairaalloinen* jne.) koskeva vanha selitys, jonka mukaan sen »ll < nl eli gen:n päätteestä ynnä johtimen alkuosasta». Tekijä ei näy huomanneen (tai ehtineen?) ottaa varteen Päivi Rintalan Vir. 1956 s. 313— julkaisemaa, paljon luontevampaa selitystä (vrt. Hakulinen, Handb. I s. 114, jossa asia esitetään Rintalan tavoin).

S. 291 palautetaan denominaalis-deverbaalinen nomininjohdin *mainen* ~ *mäinen* komponentteihin *maa* + *inen*. Analyysi pätee vain denominaalisen johtimen osalta, deverbaalinen on muuta alkuperää.

S. 306: puhuminen kirjainkuvan mukaan (*u*)/*us* ~ (*y*)/*ys* -johtimen »lyhytvokaalisesta» asusta sellaisissa tapauksissa kuin *hassuus*, *hulluus*, *häijyys*, *paksuus*, *rajuus*, *tylyys*, *äksyys* on harhauttavaa. — Samalla sivulla todetaan *arvokkaisuus*, *itsekkäisyys*, *neuvokkaisuus*, *älykkäisyys* -tyyppisten johdosten olevan »väistymässä käytännöstä». Eivätköhän ne ole jo väistyneet?

S. 309 on verbinjohtimen *ahta* ~ *ähtä* esimerkkeihin luiskahtanut mm. *kiiruhdan*. Sen oikea paikka on s. 318 johtimen *ta* ~ *tä* yhteydessä. — Samalla sivulla mainitaan, että *ah(d)utta* ~ *äh(d)yttä* -johtimisten verbien *d*:ttömät asut (esim. *elähytän*, *kajahutan*, *kolahutan*) ovat »peräisin itämurteista». Niitä kyllä tavataankin itämurteiden puolella suurimmassa osassa kaakkoismurteita ja ainakin Päijänteen seudun savolaismurteissa (savolaismurteiden valtaedustus on tyyppiä *kajjautan*), mutta toisaalta ne ovat aivan yleisiä myös Etelä-Pohjanmaan

murteessa ja melkein kaikissa hämärläismurteissa, ks. Laurosela, ÄTEPM I s. 101; Lindén, KHMÄH I s. 104; Virtaranta, LYSMÄH I s. 176—177.

S. 314 tekijä luettelee *o*-johtimisia verbejä, joissa »nyk. johtimeksi käsitetty *o* on alk. vart:n loppuvok. ja syntynyt *ai* > *oi* muutoksen yhteydessä». Joukkoon on eksynyt sellaisiakin, joiden *o*:n ei voida osoittaa syntyneen mainitulla tavalla, esim. *seison* ja *punon*. Jälkimmäisen verbin oletaminen denominaaliseksi on muuten aiheetonta, ks. Toivonen, FUF 28 Anz. s. 210—211.

S. 316 on (*o*)tta ~ (*ö*)ttä -johtimisten verbien joukossa mm. »*jaotan* (ylät. *jaoitan*)». Tuskin toinen näistä edustaa sen korkeampaa tyyliä kuin toinenkaan. Eri asia tietysti on, että käytäntöön suositeltava asu tästä verbistä on *i*:tön.

S. 317 mainitaan verbin *anniskella* kantasanana olevan *antia*. Lieneekö moista sanaa olemassakaan?

S. 361 on sana *vastapäätä* yhtenä näytteenä »adverbaalisesta part:sta, joka ilmoittaa liikettä merkitsevän verbiesiintymän yhteydessä paikkaa, josta siirrytään pois päin». Esimerkkilause *Tässä vastapäätä on hyvä kirja-kauppa* ei tunnu oikein vastaavan määritelmää.

Sivun 386 inessiiviesimerkki *Kuva on valkokankaassa* oudoksuttaa. Sanoisin empimättä: *valkokankaalla*.

S. 442 mainitaan nominien »sanamuotoluokkia» esiteltäessä instruktiveina mm. sanat *muinoin*, *muulloin*, *tällöin*, *tuolloin*, *iltapäivisin*, *päivisin* ja *pyhäisin*. Nämä jos mitkään kai ovat selviä partikkeleita. Partikkeleiksi tekijäkin ne katsoo s. 324.

S. 456: lieneeköhän Mustapään tunnetun teoksen nimi *Jäähyväiset Arkadialle* saanut oikean tulkinnan, kun se esitellään *käydyä Turut ja Porit, mennettä maat ja mannut* -tyyppisten il-

mausten rinnalla tapauksena, jossa »monikollisuus on vain antamassa puheelle tehoa, vakuuttavuutta, joskus kerskaavaa sävyä»?

S. 483 tekijä kuvatessaan I. infiniitiivin lyhyemmän muodon käyttöä luettelee voimista, tahtomista, sallimista yms. merkitseviä, monipersoonaisesti käytettyjä verbejä, joiden »sanamuotojen esiintymät — — voivat saada täydennyksekseen I inf:n lyhyemmän muodon esiintymän», ja jatkaa: »Mainituista verbeistä voi antaa, kestää, kärsiä, käskeä, sallia ja suoda verbien sanamuotojen esiintymien yhteydessä olevaan I inf:iin kuulua vielä tekijägen.» Ne esimerkkilauseet, joita tämän jälkeen luotellaan verbeistä *antaa*, *käskeä*, *sallia*, *suoda*, ovat tuttua tyyppiä *En anna ~ käske ~ sallii kenenkään lähteä*. Sen sijaan *kestää* ja *kärsiä* -verbejä valaisevat esimerkit (*Sellaisesta sauvuisesta ja himmeän hämärrästä yöstä kesti aamun valjeta kauan; eikä sen milloinkaan kärsinyt muistella meneitä kenelläkään*) ovat aivan toisen tyyppisiä. Niiden paikka olisikin ymmärtääkseni s. 486—487, missä esitellään sellaisia yksipersoonaisia rakenteita kuin *Sen aluksen kuuluu väistyä, joka kulkee konevoimalla, Meidän pitää tehdä velvollisuutemme, Kyllä käskää olla köyhä ja pelätä* (huom. erityisesti tämä esimerkki, jossa *käskeä*-verbin syntaktinen luonne on selvästi toinen kuin esimerkissä *En käske kenenkään lähteä*).

S. 523 todetaan, että agenttirakenteine *itseni kasvattamat vihannekset* ei ole käypää kieltä. Tekijänsensijalle tarjoama konstruktio *omakasvattamani vihannekset* kuulostaa kuitenkin yhtä kummalta. Minne lienee unohtunut normaali konstruktio *omat kasvattamani v.?* Mitään syytä ei kai liioin ole kirjoittaa tekijän tavoin yhdeksi sanaksi: *omatekemäni vene* (pro *omatekemäni vene*).

S. 527: »Graafisesti voisi yleisnimen merkitystä yrittää kuvata piirroksella

☉ tai ☺, jossa pisteet ovat tarkoitteiden kuvaajia ja kehä ilmaistun luokan symbolisoija.» Yritys vaikuttaa kutakuinkin hyödyttömältä.

S. 579 ovat puheena »hiukan murt. ilmaustyyppit» *Vesi on jo hiukka lämpimämpää, Potilas on vähä ~ paljo parempi, Se oli sitten vähä hyvä.* Niiden murteellisuus on mitä ilmeisin.

S. 599: »Sanojen *miljoona, miljardi, biljoona* jne., *kunta*-loppuisten yhdyssanojen ja *puoli* sanan lukusaneen luonteiset gen.-esiintymät voivat nekin tulla varsinkin huolettomassa kielenkäytössä kysymykseen obj:ina.» Samanlainen on myös *tuhät*, esim. *Löin tuhannen markkaa vetoa.*

S. 609 oleva sääntö »Predikatiivi on joko totaalinen tai partiaalinen. Totaalisen predikatiivin sijat ovat nom. ja gen., partiaalisen part.» on ristiriidassa sen kahta sivua aikaisemmin esitetyn kannan kanssa, että predikatiivin sijana voisi olla myös essii- vi, translatiivi tai ablatiivi.

S. 616: »Pass. kielteiseen pluskvamperfektiin kuuluu kieltoverbin imperf:n yks. 3. pers. — — ynnä asianomaisen verbin pass. II partisiippijohd:n nom.»; po.: »olla-verbin kielteisen imperf:n yks. 3. pers. ynnä asianomaisen verbin pass. 2. partisiippiin yks. nom.»

S. 640 todetaan: »Vaikka agenttirakenteet saatetaankin katsoa lauseenvastikkeiksi, koska ne voidaan korvata relatiivi- tai finaalilauseilla, ne eivät kuitenkaan ole neksuksia.» Tämä väite tuntuisi kaipaavan tarkempaa perustelua. Ainakin puusta katsoen näyttää s. 622 esitetty neksuksen määritelmä sopivan johonkin *isän tekemä (pöytä)* -tyyppiseen agenttirakenteeseen yhtä hyvin⁷ kuin esim. partisiippi- ja temporaalirakenteisiin.

S. 642 tekijä katsoo vääräksi *Filosofillakin on oltava kengät* -tyyppisen ra-

kenteen, koska »impersonaaliseen *on* (~ *oli* jne.) *oltava* saneliittoon ei voi ymmärrettävästikään liittää subj:ia». Tässä perustelussa tuntuu olevan jonkinlainen ajatusvirhe — aivan samaan syyhyn vedoten voitaisiin kai tuomita myös rakenne *Filosofillakin pitää olla kengät* (tekijän terminologian mukaan myös *pitää olla* -sanaliitto on »impersonaalinen»). Käsitteäkseni deskriptiivisen kielioipin aseinen on vaikea osoittaa lausetta *Filosofillakin on oltava kengät* vääräksi enempää kuin oikeaksikaan. Syy siihen, että ainakin jotkut kielenkäyttäjät tällaista lausetta silti vieroksuvat, on kai haettavissa tämän yksipersonaisen rakenteen analogisesta syntyperästä. Lienee selvää, että subjektipersoona *on oltava* -rakenteen yhteydessä on a l k u a n voitu ilmaista vain genetiivillä (*Kenkien on oltava filosofilla*) ja että subjektinsijojen käyttö vastavassa tehtävässä perustuu vaistomaiseen pyrkimykseen saada tälläkin rakenteella ilmaistuksi sama ei-eksistentiaalisen ja eksistentiaalisen näkökulman ero, joka samamerkityksisissä *pitää olla, täytyy olla* -tyyppisissä rakenteissa on vanhastaan osoitettu juuri genetiivin ja subjektinsijojen vastakohdalla (*Kenkien pitää olla filosofilla* — *Filosofillakin pitää olla kengät*; näiden rakenteiden historiasta ks. Osmo Ikola, *Vir.* 1954 s. 233—234). Kysymystä rakenteen *Filosofillakin on oltava kengät* oikeutuksesta olisi ehkä sopivin pohtia juuri tältä pohjalta, jolloin se itse asiassa pelkistyisi kysymykseksi: onko aiheellista tuomita jokin lauserakenne pelkästään analogiasyntyy-syytensä vuoksi, jos se kerran on pääsyt yleiseen käyttöön ja samalla täyttää ilmaisujärjestelmässä olleen aukon? Haluamatta ottaa tähän kysymykseen ehdotonta kantaa huomauttaisin vielä, että analoginen rakenne *Filosofillakin on oltava kengät* ei ole ainoa lajis-

saan. Melko usein näkee ja kuulee subjektipersoonaa ilmaistavan subjektinsijoilla tavanomaisen genetiivin sijasta myös *on syytä, on pakko, on hyvä* + inf. -tyyppisissä rakenteissa, esim. *Pervitiniä on hyvä olla, kun on paha olla* (mainosilmoitus), *Tällaisten vierailujen varalle olisi hyvä olla olemassa aina jotakin helpotusäilyvää juustoa* (Seura 1954), *Kun vielä muistaa — —, että hänellä on »viran puolesta» pakko olla mahdollisimman laaja tuttavapiiri* (Yhteishyvä 1957). Tällaisiakaan rakenteita tuskin voidaan aivan suoralta kädeltä tuomita, niin analogisia kuin ne ovatkin.

S. 646 ovat puheena pää- ja sivulauseita erottavat kriteerit, jollaisena tekijä esittää mm. seuraavan: »— — edelleen näyttää subj:n ja pred:n käänteinen ja ruotsin mukainen sanejärjestys tulevan kysymykseen vain päälauseissa (esim. Englantilaiset alkoivat lähestyä Ranskan laivastoa, *sillä* kun niillä oli kuparinen matokerta, *kulkivat ne nopeammin kuin ranskalaisien laivat*).» Aivan samanlaista inversiota esiintyy kyllä sivulauseissakin. Seuraava esimerkki on Harvan Altain suvun uskonnot -teoksesta (s. 151): *Šimkevitš mainitsee goldien nimittävän tuulenhaltiaa nimellä namboadoni ja huomauttaa, että kun šamani anoo matkamiehelle suotuisaa tuulta, j o i k u u h ä n omalaatuisella tavallaan kuvaten tuulen voimistumista*. Vähemmän silmäänpistävässä muodossa, jossa ei välttämättä tarvitse uumoilla ruotsin vaikutusta, vastaavanlainen inversio on hyvinkin yleinen, esim. *Kirjeessä lisättiin, että mikäli mies menehtyisi saamiinsa vammoihin, olisi omaisuus siirrettävä tämän puolisolalle* (US 5. 11. 57); *Selitykseksi mainitakoon, että jos on kysymys vieraista nimistä, on vieras vaikutus saattanut olla määräämässä, kumman paikallissijasaran sijat ovat käy-*

tännössä (Penttilän omasta tekstistä, Suomen kielioppi s. 371). Tämä on oikeastaan aivan odotuksenmukaistakin, kun pidetään mielessä, ettei *että*-lauseen »sisässä» oleva sivulause tällaisissa tapauksissa ole mikään parenteesinomainen lisäke vaan virkekokonaisuuteen kiinteästi kuuluva elementti, jonka suhde sen jäljessä seuraavaan *että*-lauseen osaan on samanlainen kuin yleensä sivulauseen suhde päälauseeseen. Sama seikka ilmenee muuten myös eräissä *niin*-sanana käyttötapaauksissa (*Usein kuulee sanottavan, että kun koira syö ruohoa, niin tulee sade*), joita Osmo Ikola on valaisevasti käsitellyt Vir. 1951 s. 92—95.

Vielä joitakin huomioita Penttilän kieliopin esitustavasta ja kielenkäytöstä. Kuten monet edellä siteeratut katkelmatkin osoittavat, tekijä näyttää kaiken matkaa koettaneen ilmaista asiat mahdollisimman tarkasti ja täsmällisesti, eikä tällaisesta pyrkimyksestä sinänsä tietysti ole pahaa sanottavana. Mitä pitemmälle tarkkuus viedään, sitä lähempänä kuitenkin on vaara, että lipsahdetaan turhantarkkuuteen. Penttilä itse on käsitellyt ilmaisun tarkkuuden ja sen turhantarkkuuden ongelmaa teoksensa s. 506 seuraavin sattuvin sanoin: »Tarkka ja täydellinen ilmaisu saataisikin käydä raskaaksi ja vaivalloiseksi. Jos esim. tyhjästä pullosta pitäisi aina sanoa, että se on tyhjä kaikesta muusta paitsi ilmasta, jos pitkästä miehestä puhuessa olisi lisättävä selvitys 'verrattuna miesten keskipituuteen' jne., puhe ja kirjoitus vaikuttaisi turhantarkalta. Tällaisia täydennyksiä kieliyhteisön jäsenet osaavat tehdä muutta mutkitta itse.» Nämä hänen sanansa tulevat etsimättä mieleen, kun lukee vaikkapa sivulta 117 seuraavan kohdan: »*Talo 3 t:stä* ja muista vastaavanlaisista

muodosteista (esim. *suuri 3 t:stä, hän 3 t:stä, neljä 3 t:stä, nähdä 3 t:stä*) on niiden alkiokoostumuksen perustuksella tapana sanoa, että ne *taipuvat* tai että niillä on *taivutus* tai että niitä voidaan *taivuttaa*. Mikään reaalin grafeema (eikä foneema), mikään sane ts. ei ymmärrettävästikään voi taipua (muussa kuin tämän sanan fysikaalisessa mielessä, jolloin esim. grafeemasana *taipuu*, jos sitä paperia, johon se on kirjoitettu, taivutetaan; kieliopissa on tietysti kokonaan muusta taipumisesta kysymys.)» Ymmärättävä lukija olisi varmaan saanut asiasta selvän, vaikka viimeisenä oleva suljehuomautus olisi jätetty pois. Samanlaista itsestään selvien asioiden tähdentämistä tapaa kirjassa paikoin muuallakin. Tekijä aloittaa esim. sananmuodostusopin johdannon (s. 253) puhumalla ensin ns. perussanoista, jotka eivät ole »syntynsä puolesta missään enemmän tai vähemmän selvästi havaittavassa sukulaisuussuhteessa muuhun sanastoon» (*iho, jalka, kivi, mies* jne.), sitten sanastosta, »joka on syntynyt muun sanaston pohjalle mm. siihen tapaan kuin esim. *ihokas*, joka syntynsä puolesta on selvästi riippuvainen sanasta *iho*, tai — — *miehuullinen* (väliasteen kautta *mies* sanasta), — —, *kivijalka* (*kivi* ja *jalka* sanoista) jne.», ja jatkaa seuraavasti: »Kuten näkyy esimerkistä *miehuullinen*, joka on *mies* sanan johdannaisen (*miehuus*) johdannainen, on perussanaston ulkopuolellakin siis sanoja, jotka eivät välittömästi ole syntyneet perussanaston pohjalle; sellaiset tapaukset ovat hyvinkin tavallisia.» Viimeksi siteeratun virkkeen ajatus on tietysti tosi, jopa trüistisen tosi; tulee vain miettineeksi, onko se ollut tähdentämisen arvoisen. S. 365 partiiviin käyttöä käsitellessään tekijä taas lausuu: »Saneliitoissa, joihin sisältyy nominin (*yksi* sanaa lukuunottamatta)

sanamuodon esiintymä, jonka tarkoitteena on tarkka lukumäärä ja jota sen perusteella sanotaan lukusaneeksi, ynnä yks. part., part. ilmaisee ne oliot, joiden lukumäärästä on kysymys.» Sääntö tuskin olisi menettänyt mitään olennaista, vaikka olisi sanottu yksinkertaisesti: »joihin sisältyy lukusana [tai tekijän terminologian mukaan: joihin sisältyy lukusane] ynnä yks. part.» »Lukusanehan» on toisaalla teoksessa joka tapauksessa määritelty, eikä tässä säännössä liene aiheellista toistaa määritelmää uusin sanoin.

Viimeksi mainitsemani esimerkki osoittaa myös, kuinka mutkikkaaksi virkerakenne pakosta käy, kun yhden virkkeen rajoihin koetetaan mahtutaa kohtuullista enemmän sanottavaa. Samantapaisia esimerkkejä kirjasta voi poimia muitakin; mainitsen vain seuraavat, joiden joukossa on sekä monimutkaisia että ilmeisen anakoluuttisiakin virkkeitä: »Myöskin tavun puitteissa äänen fysikaalinen voima l. *intensiteetti* ja sitä erityisiin korvan ominaisuuksiin perustuvia lakeja noudatteleva *äänekkyys* vaihtelee» (s. 23). »Jos instr. on omistusliitteellinen — sellaiset instr:t ovat erittäin harvinaisia — sen vartalo on toisin kuin omistusliitteettömissä muodoissa vahva (tietysti mikäli tyvi on astevaihtelun alainen), se on myös — kuten muutkin *n*-loppuiset sijamuodot — vailla päätteensä *n:ää*» (s. 195). »On ymmärrettävästikin olemassa joukko sellaisia sanoja, joiden esiintymien tarkotteita [pro tarkoitteita] on vain yksi kaiken kaikkiaan (esim. *päiväntasaaja, pohjoisnapa, Jyväskylä, Turku*), mutta joista tarkoitteiden puolesta esiintyvistä piirteestä saataan käyttää erilaisiin tarkoituksiin silti mon. muotojakin (esim. *Päiväntasaajia on vain yksi | Kolumme Turut ja Helsingit*)» (s. 198). »Eri modusten ja

tempusten vartaloita toisiinsa verrattaessa voidaan taas erottaa niistä joko täysin samanlainen aines tai aines, jossa esiintyy astevaihtelun [pro astevaihtelua?] tai eräihin äännehistorialisiin alkuperäisen samuuden muuntaneisiin ääntenmuutoksiin perustuva vaihtelua» (s. 220; mitä lienevät »äännehistorialliset ääntenmuutokset«?). »Eräiden sellaisten verbien, joiden ind. prees. yks. 1. pers. vartalo on 3-tav. ja *ne*-loppuinen, saattavat kons.-vartaloiset sananmuodot puuttua» (s. 248). »Kun paikannimen tarkoite ei aina nykyisin enää ole sama kuin ennen eikä se, joka myös aikanaan johti tietynlaiseen sisä- ja ulkopaikallissijojen käyttöön, on monesti vaikea varmasti tietää, onko olo-, teko- tai tapahtumapaikkaa ilmaistaessa käytettävä asianomaisen paikannimen in:ia vai ad:ia» (s. 372). »Vastaavasti on olemassa myös jonkin verran sanoja, joiden muotoesiintymien säännöllisen yksiköllisyyden vuoksi, lähinnä vain niiden yksikkömuotojen esiintymiä tavataan, esim. *helvetti, minä, päiväntasaaja*» (s. 446). »Sellaisten sanojen, joiden yks. sananmuotojen esiintymät voivat tarkoittaa tarkemmin rajoittamatonta ainetta (esim. *kerma, kivi*), useimpien mon. sananmuotojen esiintymien tarkoitteena on 'useat asianomaista ainetta olevat erät, lohkot t. kappaleet taikka, vars. jos on kysymys metalleista, niistä valmistetut esineet'» (s. 454; tällaisesta relatiivilauseen sijoittamisesta genetiiviattribuutin ja sen pääsanan väliin on jo kouluopetuksessa tapana varoittaa). »Saneliitoissa, jotka ovat muuten samaa rakennetta kuin edelliset, mutta joissa alkuosana ja edussaneena oleva yleisnimi ei ilmaise, että jälkiosan tarkoite on nimitys, sana, sane, sananparsa tms. kieliaines, vaan mainitsee sen, mille jälkiosan edustaman sanejoukon tai merkin jäsenet, ts.

sitaatti on tunnusomainen, positiivinen kongruenssi puuttuu» (s. 577). — Paikoin teoksessa on havaitsevanaan tarpeetonta sanantoistoa, joka sekin ehkä selittyy ilmaisutarkkuuden tavoittelusta, esim. »Tätä seikkaa silmällä pitäen inessiivi ja adessiivi luetaan *olosijoihin* kuuluviksi (niihin luetaan vielä myös essiivi), elatiivi ja ablatiivi *erosijoihin* kuuluviksi (partitiivin lisäksi), illatiivi ja allatiivi *tulosijoihin* kuuluviksi (kuten translatiivikin)» (s. 371); »Esim. yhdyslauseissa [seuraa viisi esimerkkiä] on kussakin pää- ja sivulause, ensimmäisessä subj:na oleva, toisessa predikatiivina oleva, kolmannessa attribuuttina oleva, neljännessä adverbialina oleva, viidennessä obj:na oleva» (s. 644). Virkkeet olisivat luullakseni muuttuneet edukseen, jos niiden kolme *kuuluviksi-* ja *viisi oleva-*esiintymää» olisi muutta mutkitta jätetty pois.

Toinen silmäänpistävä tyylipiirre Penttilän teoksessa on tekijän viehtymys tavallisesta poikkeaviin ilmauksiin. Joskus hänen kekseliäät sanontansa ilahduttavat lukijaakin, mutta monesti tuntuu myös siltä kuin hän olisi vienyt jonkin yksilöllisen ilmausmaneerin turhan pitkälle. Tarpeettoman yksilöllisenä olisin taipuvainen pitämään esim. seuraavanlaista *parvi*-sanon käyttöä, joka tekijälle näyttää olleen kovin mieleinen: »Säännöstä on kuitenkin puheenalaisessakin tapauksessa *parvi* poikkeuksia» (s. 140, sanoisin: joukko poikkeuksia), »*Parvi* abl:ejä ilmaisee m ä ä r ä ä» (s. 428). Oudolta kuulostaa myös *laji*-sanon erikoinen käyttö, josta kirjassa on kymmeniä esimerkkejä: »Suurin osa puheenalaisista johdannaisista on, kuten näkyy, sanoja, joiden nom. on useampi- kuin kaksitavuinen. Muutkin pituudeltaan viimeksi mainittua lajia olevat sanat — — kuuluvat yleensä tähän ryhmään» (s. 151; eikö

voisi sanoa: Muutkin samanpituiset sanat?); »niitä sanoja, joilla on tämä jäljempänä kuvattavaa lajia oleva taivutus, on vanhastaan nimitetty verbeiksi» (s. 211—212; pro: tämä jäljempänä kuvattava taivutus); »Pääte *pi* voi kuulua kumpaakin äskeistä lajia oleviin ind. ja pot. prees:n yks. 3. pers:iin, jälkimmäistä lajia oleviin päätteenä, edellistä lajia oleviin päätteen kertauksena» (s. 216; pro: Pääte *pi* voi liittyä ind. ja pot. prees:n yks. 3. pers:iin kummassakin äskeisessä tapausryhmässä: jälkimmäisessä päätteenä, edellisessä päätteen kertauksena); »Jos yhdyssanan alkuosa on nom:ssa oleva adjektiivi, on yhdyssana yleensä juuri tässä puheena olevaa lajia» (s. 261; pro: juuri tällainen). Pitempään erittelemättä kiinnittäisin huomiota edelleen seuraavanlaisiin yksilöllisyyksiin, joita tapaa eri puolilta kirjaa (kursivoinnit omiani): »Varsinkin sääntö, jonka mukaan tavutus tapahtuu yhdysosia myöten, on kuitenkin *vaikeuksia valmistava*» (s. 92); »Niistä ilmauksista, joita — —, käytämme *vasta* oppisanaa sananmuoto» (s. 117; yhteydestä selviää, että tarkoitus on sanoa: käytämme vastedes); »Sanaksi nimitämme *tästä koommin* näet vain sitä luokkaa, johon kuuluvat — —» (s. 117); »Seuraavassa *kohdistutaan* eri sijojen piiriin kuuluvien sananmuotojen, ts. eri sijamuotojen muodostuksen kuvaamiseen» (s. 150); »Milloin niin on asian laita, part. muodostuu asianomaisen sanan jälkiosan *sanelemalla* tavalla» (s. 186); »Jos *tätä lajia* olevat yhdyssanat ovat kolmiosaisia tai sitä pitempiä, niiden taivuttaminen on *erinomaisen* hankalaa» (s. 210); »Enemmän erikoisuutena kuin käytännöllistä merkitystä *omistavana* voidaan mainita kirjoskielen eräiden lyhennysten vaillinaisen ja erikoinen monikonmuodostus» (s. 211); »Pas-

siivin muodot *vertailun piiriin sulkiessa tulee esiin* myös passiivin tunnus» (s. 220, tarkoitetaan yksinkertaisesti: Passiivimuodoissa erottuu lisäksi passiivin tunnus, tjs.); »Saneliitoissa, joihin kuuluu — —, *tuodaan esiin* monesti se *katsomus*, että partisiippijohd:n transl:n ilmaisema tekeminen on tapahtunut satunnaisesti, ikäänkuin vahingossa ja tahattomasti» (s. 355); »Vrt. *in:n* *sukulaiskäyttöön*» (s. 391; tarkoitetaan: Vrt. vastaavanlaiseen in:n käyttöön); »Niiden verbin *tempuksista ja moduksista suuresti muistuttava* käyttely on jopa antanut jonkinlaisen oikeuden lukea ne — — erityisten liittomuotojen esiintymiin» (s. 613). — Toivottomalta tuntuu yritys virvoittaa henkiin seuraavan tapaisia arkaismeja, jotka Penttilän esityksessä vilahtelevat nykykieliseksi aiotun tekstin seassa: »Kaikilla muilla käsillä olevaan ryhmään kuuluvilla tyvillä on *tavallisinna* mon. gen., jonka pääte on — —» (s. 170; sama muoto myös s. 184, 215), »Lukusana on *tai-pumatonna* myös — —» (s. 330), »yhteisten *ominaisuuttensa* perustuksella» (s. 328), »Eräissä yhdyssanoissa toinen osista on *sulaunut* toiseen» (s. 59), »*Mukaumatton* määritteet» (s. 67), »Ad:ia käytettäessä on ensinnäkin paikkana yl. 1) jonkin esineen päällyspinta taikka — — tai — — *tahikka* 2) ad:lla ilmaistun kohdan lähitienoo» (s. 414), »aterian *nautitseminen* kysymyksessä», »kysymyksessä leikin *leikitseminen*» (s. 431).

Kuten kieliopin tekijältä sopii odottaakin, Penttilä noudattaa kirjassaan yleensä tavanomaisia oikeinkirjoitus- ja niihin verrattavia kielenkäyttönormeja. Eräänlaiseksi kauneusvirheeksi on katsottava hänen omintakeisuutensa muutamien *otta ~ oitta* -verbien oikeinkirjoituksessa: ohjeiden vastaisesti hän kirjoittaa *i:ttöminä* verbit *hangotella* (s. 226, 237, 311), *varottaa*

(s. 502), jopa *majottua* (s. 320; ehkä painovirhe), *i*:llisinä mm. verbit *hajoittaa* (s. 182, 341), *irroittaa* (s. 214, 391, 453), *karkoittaa* (s. 229, 342, 390, 403), *kehoittaa* (s. 501; teoksessa yleensä kyllä *kehottaa*), *kiilloittaa* (s. 350). Totunnaisesta ja suositeltavasta poikkeavat myös vierasperäisten sanojen asut *foneema* ja *grafeema* (pitkin teosta, pro *foneemi*, *grafeemi*)⁹, *arabialainen* (s. 43, 71; pro *arabialainen*), *ko'ordinaatta* (s. 90; pro *koordinaatti*), *Värmlanti* (s. 131; pro *Vermlanti*), *boikottoida* (s. 315; pro *boikotoida*), *lisenssioida* (s. 315; pro *lisensioida*), *modi* (s. 243, 614, 619; pro *modus*). Tekijä kirjoittaa kyllä *hypotagma* mutta käyttää toisaalta monikkumuotoja *hypotagmien*, *hypotagmeihin* (s. 573), jotka edellyttäisivät yks. nom.:a *hypotagmi*. Omista esittämistään pilkkusäännöistä hän poikkeaa hyvin usein mm. jättämällä pilkun pois virkkeensisäisen relatiivilauseen jäljestä, esim. »Epäsäännöllisyyksistä, jotka sisältyvät *tehdä*, *nähdä*, *käydä* ja *suitsea* verbien konjugaatioon on ed. jo asianomaisissa kohdissa ollut puhetta» (s. 253), »Puhuttelut ja erilaiset äännähdykset, joiden tarkoituksena on kuulijain huomion kiinnittäminen kuuluvat niin ikään yl. irtoilmausten joukkoon» (s. 545), »Niissä tapauksissa, joissa tässä kysymyksen tuleva saneliitto voidaan korvata jollakin verbisaneella saneliiton osien merkitysopillinen yhteenkuuluvuus ja tiiviys on hyvin selvä» (s. 597). Niin vähäisiltä kuin nämä huomautukset ehkä tuntunevatkin, olisi kai ollut suotavaa, että tekijä

olisi tällaisissakin seikoissa näyttänyt kieliopin käyttäjälle hyvää esimerkkiä.

Yleisvaikutelmaksi prof. Penttilän laajasta kieliopista jää, että sen hyväksi on tehty paljon tunnustuksen ansaitsevaa työtä. Sensisältämän runsaan aineiston määrätietoinen kokoaminen ja järjestäminen on semmoisenaan ollut työsuoritus, joka varmaan tulee hyödyttämään tutkimusta ja eräiltä osin palvelemaan myös käytännöllistä kielenviljelyä. Huomiota ansaitsee varsinkin se tärkeä osuus, joka kirjassa on suotu sääntöjä valaisevalle monipuoliselle esimerkistölle: siinä suhteessa teos poikkeaa edukseen aikaisemmista kieliopiestamme, joiden esimerkkiaines on yleensä ollut verran niukkaa ja stereotyyppistä. Tätä taustaa vasten tuntuu valitettavalta, että tekijä monissa kohdin on alistanut arvokkaan aineistonsa sellaisten esitysteknisten uudistusten palvelukseen, joita ei voida pitää riittävän hyvin perusteltuina ja joiden soveltamisesta varsinkin koulu- ja yliopistopetukseen voi jo ennalta odottaa koituvan pikemmin sekaannusta kuin todellista hyötyä. Jos tekijä olisi ollut uudistuspyrkimyksissään maltillisempi ja tyytynyt rakentamaan esityksensä nykyistä kiinteämmin vanhalle koetulle pohjalle, niin teos olisi varmasti suuremmin vallannut sen arvoaseman, jota sille äänne- ja oikeinkirjoitusopin perusteella saattoi ennustaa ja jonka se sekä laajuutensa että vaatimansa työmäärän perusteella epäilemättä olisi ansainnut.

TERHO ITKONEN

⁹ En ole huomannut koko teoksessa näiden tekijän ahkerasti viljelemien oppisanojen määritelmiä. Ne olisivat olleet tuikeita tarpeellisia jo siitäkin syystä, että Penttilän *foneema* ilmeisesti tarkoittaa vallan muuta kuin kansainvälinen kielitieteellisen kirjallisuuden termi *foneemi* (engl. *phoneme*), jolla meikälaisessakin tutkimuksessa ja opetuksessa jo alkaa olla aivan vakiintunut asema.